

ANTICKÁ KNIHOVNA

SVAZEK 29

SOFOKLÉS TRAGÉDIE

MASARYKOVA UNIVERZITA
SVĚTOBŮDA 1975
Filozofická fakulta
Knihovna KDS
Arna Nováka 1
602 00 BRNO

NAD DÍLEM
SOFOKLEOVÝM

Literární kritika buduje most mezi dílem, čtenářem-divákem a současností. Váží živé, aktuální tóny v partituru díla, objevuje skrytý nebo nový smysl, opomíjí kontexty dávno zasuté. Literární historik hledá naopak cestu k básníkovi, k jeho záměru, k původnímu smyslu díla, k historickým, myšlenkovým a uměleckým souvislostem jeho vzniku. Část dráhy prochází literární kritik společně s historikem, na konci této dráhy se však mezi nimi rozvírají již propasti celých staletí, které neznamenaají zdaleka jen ohromný rozdíl časový. Literární historik postupuje v těchto končinách jen tápavým krokem, přes skromná fakta, někdy jen málo bezpečná, k faktům a souvislostem, které jen logicky konstruuje, a k hypotézám, které mají jen různý stupeň pravděpodobnosti. Hlavním zdrojem poznání bývá dílo samo. Někdy, jako v některých tragédiích Aischylových a Euripidových, může být jeho osnova dosti dobře čitelná. Sedm dochovaných tragédií Sofokleových však staví literární historii vesměs před otázky, které vyvolávají řešení někdy zcela protichůdná.

První hádankou nad Sofokleem je již souvislost mezi jeho životem a dílem. Podle shodných starověkých zpráv byl Sofoklés vlídným člověkem, přítelem životních požitků, jehož po celý život provázela úcta a přízeň spoluobčanů. Půvab a múzické vzdělání mladého Sofoklea mohli Athéňané obdivovat již v roce 470 př. n. l. (Sofoklés se narodil pravděpodobně roku 497/6 př. n. l. v demu Kolónos hippios u Athén), když vedl chlapecký sbor, který zpíval paian (děkovaná píseň) na oslavu vítězství u Salamíny. Již o dva roky později se Sofoklés představil svými prvními dramaty v soutěži pod

Akropoli. Zvítězil hned při tomto vstupu na scénu nad zkušeným koryfejem Dionýsovy svatyně — Aischylem. Přizeň publika je nevyzpytatelná. O řadu let později zvítězil jinak málo známý Aischylův synovec Filoklés nad Sofokleem, když zralý básník uváděl nejpůsobivější řeckou tragédii vůbec — svého Oidipa krále. Na třetím, posledním místě však nestanul Sofoklés nikdy. Athéňané přisoudili svému oblíbenému básníku, který zůstal autoritou athénské scény až do své smrti (roku 406/5 př. n. l.),* celkem osmnáct nebo dvacet nebo dokonce dvacet čtyři vítězství. K počtům na divadle přidali Athéňané i počty občanské. V roce 443/2 př. n. l. byl Sofoklés jedním ze správců pokladny athénského spolku. Za tzv. samské války v letech 443/1 byl spolu s Perikleem jedním ze stratégů, nejvyšších vojenských činitelů ve státě. Tuto funkci zastával možná ještě jednou v roce 428 př. n. l. Několikrát snad působil jako vyslanec, jinak však své Athény nikdy neopouštěl a odmítal i lákavá pozvání z jiných obcí. V kritickém roce 411 př. n. l., kdy Athéňané ztratili téměř všechnu vojenskou sílu v dobrodružné výpravě na Sicílii, byl Sofoklés zvolen jedním z probulů, deseti občanů, jimž byly svěřeny mimořádné moci k záchraně státu. Občan Sofoklés nezůstal nic dlužen ani kultu. Byl knězem léčivého boha Halóna a v roce 420 př. n. l. měl asi z této funkce zvláštní úkol při zavádění kultu boha Asklépia do Athén.

Nejvýznamnější osobnosti athénského politického a kul-

* Sofoklés napsal celkem asi 120 dramát, z nichž pozdější školní potřeba vybrala soubor sedmi tragédií, které se ve středověkých opisech zachovaly do dnešní doby. Kromě toho byla v moderní době objevena na papýru velká část satyrského dramatu Slidiči, které patří nejspíše do staršího období Sofokleovy tvorby. Chronologii Sofokleových kusů lze stanovit jen s jistou pravděpodobností: Aiás (snad 50. léta), Antigoné (snad rok 442 př. n. l.), Tráchiňanky (snad po roce 438 př. n. l.), Oidipús král (asi mezi 430—425 př. n. l.), Elektra (snad roku 412/411 př. n. l.), Filoktétés (roku 409 př. n. l.), Oidipús na Kolónu uveden roku 401 př. n. l. básníkovým vnukem Sofokleem.

turního života počítaly Sofoklea mezi své přátele: konzervativce Kimón i jeho odpůrce Periklés, filosof Archeláos a historik Hérodotos, mezi jehož dílem a dílem Sofokleovým existují zřetelné styčné plochy. Jen jedna nebo dvě v podstatě malé epizody nakrátko zadržly Sofokleův život, plynoucí v pohodě úspěchů. Když v roce 411 př. n. l. probulové po nedlouhém působení dopomohli oligarchii v Athénách k moci, povolala je brzy nato obnovená demokracie k zodpovědnosti. Sofoklés byl po krátké obhajobě osvobozen. Prohlásil, že neschvaloval, co se stalo, ale že nebyla lepší cesta. Stejně bez následků skončila i druhá, ostatně pravděpodobně smyšlená historika. Syn Iofón obvinil prý starého básníka, že dává příliš přednost svému vnuku od nemanželského syna, který byl miláčkem Sofoklea ve stáří. Iofón prý žádal, aby byl Sofoklés zbaven svéprávnosti. Básník prý tehdy přednesl před shromážděním fratorů píseň ze své poslední tragédie Oidipús na Kolónu, kterou právě psal, a dokázal tak, že jeho duševní síly jsou neporušené. Oidipús na Kolónu byl však uveden až po básníkově smrti. Nedlouho potom charakterizoval Frynichos, básník komedií, Sofoklea a jeho život těmito slovy: „Šťastný Sofoklee, který jsi napsal tolik podivuhodných dramát a zemřel jako opravdu nadaný básník a požehnaný člověk, aniž bys poznal v životě něco zlého.“

V bodě, kdy biografický výklad přechází tradičně k výkladu díla samého, zůstává historik bezradný před otázkou, který nelze obejít. V kterém místě tohoto šťastného života, jak jej líčí jednomyslně antické prameny, vzkličila ona tragika lidského osudu, která drtí hrdiny i diváka Sofokleových kusů? Byla to snad beznaděje tisíců za moru v Athénách, jehož hrůzu líčí tak působivě mladší básníkův současník Thúkýdídés? Avšak ani o Oidipovi králi, který patří mezi pozdější Sofokleova dramata, nevíme zcela jistě, zda vznikl alespoň částečně pod dojmem těchto dní či zda byl napsán již dříve. Nebylo to tedy snad utrpení někoho z blízkých, které

otevřelo v básníkovi propast bolesti a vytvořilo v něm schopnost vcítit se do nitra svých trpících hrdinů? „I v šťastném Sofokleovi musil být někde nemocný a bésnící Filoktétés,“ prohlásil jeden moderní literární historik. Dilema však vyznívá do prázdna — starověk ani básníkovo dílo nedávají žádnou odpověď.

Velmi spornou otázkou je i samotný obsah Sofokleova díla. U části tragédií Aischylových a Eurípidových lze dobře vydělit hlavní ideu díla. U Sofoklea taková abstrakce není možná nikdy. Každý pokus o oddělení jedné nebo dvou základních myšlenek znamená u Sofoklea zjednodušení. Zatímco u Aischyla a částečně i u Eurípida stojí postavy v pozadí základní myšlenky, u Sofoklea je naopak myšlenka vždy nerozlučně propojena nejen s průběhem děje, ale i s charakterem dramatu. Je od nich neoddelitelná. Sofoklés nepřevzal širokou lyricko-dramatickou stavbu trilogie, která byla chloubou Aischylovou, ale psal, pokud víme, pouze jednotlivá dramata. To mu umožnilo neustálé zaostřování světla na charakter ve vztahu k událostem na scéně. Své charaktery promýšlí Sofoklés s oblibou v kategoriích kontrastů: staví proti sobě nejen hlavní postavy s postavami epizodickými, jako Antigonu s Isménou nebo Élektru s Chrysothemidou, ale i postavy hlavní: Oidipa s Kreontem, Iokastou a Teiresiem, Antigonu s Kreontem, Aianta s Odysseem, Neoptolema s Filoktetem a Odysseem atd. Způsob kontrastování je do té míry významný, že má vliv na stavbu celého dramatu. Oidipús vstupuje ve vztah s ostatními velkými postavami průběžně v celé řadě scén, starší kusy jsou stavěny na základě kontrastu ústředního (Aias a Odysseus, Antigoné a Kreón, Déianeira a Héraklés), který rozděluje zdánlivě drama na dvě části. V Antigoně a v Tráchiňankách lze mluvit dokonce o tragédii dvou osob. Teprve Oidipús král je klasickou monolitní tragédií, v níž centrální postava udává od začátku až do konce tempo a určuje vývoj děje.

Role, kterou hraje charakter hrdinů u Sofoklea, by mohla vzbudit domněnku, že Sofokleovi jde především o studium charakterů. To by bylo mylné zúžení Sofokleovy tvorby. Sofokleovy charaktery jsou funkcemi hlubšího záměru. Jejich prostřednictvím, přímo z jejich vnitřní nutnosti a nikoliv zásahem vnějším se přirozeným způsobem prosazují do průběhu dramatu neúprosná moc vyššího řádu.

Jaký však je tento řád, jaké jsou jeho zákony a nepřekročitelné normy? Zde jsme u jedné z nejobtížnějších a nejspornějších otázek interpretace řecké tragédie. Cesta literárního historika se v tomto místě rozchází zcela s cestou kritika. Historik se tu musí oprostít od představ vlastních našemu myšlení a pozorně se začíst do řeči Sofoklea a jiných starých autorů. Tradičním způsobem je moc a funkce tohoto řádu ovládána bohy. Bez ohledu na to, zda na ně básník věří či nevěří! Starověké Řecko neznalo pevný náboženský systém. Řečtí bohové bývají symbolickými ochránci státních, rodových nebo jiných kolektivů. Jindy to bývají tradiční lokální božstva s tradičními lokálními kulty a omezenou funkcí. Jsou mocní a nesmrtelní. V žádném případě však nejsou mravními nebo jinými vzory pro člověka. Nejsou ani tvůrci světa. Sami byli stvořeni. Vyžadují nanejvýše úctu, nikoli však lásku člověka; ta by se v některých případech zdála dokonce nepřirozenou. Vztah bohů k tomuto světu a k člověku je ponechán volnému výkladu. Bohové mohli být chápáni jako záruky spravedlnosti ve světě. V opačném krajním případě byli chápáni jako nesmrtelné, blažené bytosti, které se o člověka a tento svět vůbec nestarají. Aischylos, který byl nesen nadšením prvních desetiletí mladé athénské demokracie a zápletem jejího boje za svobodu a nezávislost Řecka, přenesl optimismus těchto let i do svého zápasu o pojetí spravedlivého řádu, v němž původní vina v zřetězení dalších vin a utrpení je nevyhnutelně trestána božstvem. Teorie viny a s ní představa spravedlivého božstva však u Sofokleových hrdinů

selhává. Osud nejtragičtějšího hrdiny, Oidipa, je dán předem, básník u něho vylučuje i tradiční motiv viny rodové. Nevinně trpí i Déianeira, Héraklés a Filoktétés. Vina Antigony je více než pochybnou. Kreón z Antigony je jen slabou oporou této teorie. Znamená to tedy, že Sofoklés se o smysl tohoto řádu nestará, že jen dává divákovi lekci o nicotnosti člověka, který je pouhou hříčkou v rukou nesmrtelných? Morální a lidské hodnoty, které v Sofokleových hrdínech triumfují, takovému pojetí odporují.

Důležitým pojmem aischylovské theodiceje je slovo diké. U Aischyla znamená „spravedlnost“. Hybnou silou jejího naplnění je božstvo, v konečné instanci sám Zeus. Také Sofokleova dramata jsou procesem naplňování diké. U Sofoklea se diké naplňuje přirozeným způsobem v jednání hlavních postav. Božstvo stojí v tomto procesu zcela v pozadí, dává mu jen v každém příběhu obecnou platnost. Diké je tu systémem lidského jednání, které má své zákony a jeho zákony podléhají řízení bohů. „Spravedlnost“ není ovšem jediný a také ani původní význam slova diké. Diké může znamenat pouhý princip řádu, pravidelnosti, rovnováhy. Nemá nutně aspekt morální. Porušení řádu, rovnováhy vyžaduje nutně jeho obnovu bez ohledu na to, zda řád byl porušen vinou nebo neúmyslně. Tak je tomu u Sofoklea. Zabití Agamemnona a uchvácení jeho moci Aigisthem a Klytaimnéstrou bylo porušením řádu, rovnováhy, porušením diké. Jednání Élektry a Oresta není proto pouhou mstou, je přirozeným návratem k řádu bez ohledu na to, že syn zabije vlastní matku. Oidipús se dopouští hrozných činů nevědomky, ale i on tím porušil řád světa. Jeho strašný pád je proto naplněním diké. Svět a život může být nesmírně krutý. Nemusí nabízet štěstí těm, kdo by si ho podle našeho mínění zasloužili, v jednotlivostech se nám může zdát zcela nespravedlivý, nemusí trestat podle našeho mínění přiměřeně lidské chyby. Ale přece není tento svět podle Sofoklea doménou náhody, zvěle, kde lidské

ctnosti nemají své místo. Je založen na jistém řádu, principu rovnováhy, která se vždy znovu obnovuje přirozeným chodem událostí. Přehlédnout celou stavbu tohoto uspořádání člověk nemůže. Mnohé mu zůstává utajeno, leccos se odkrývá až postupem času, třeba pozdním poznáním omylu. Ale přece není člověk zcela slepou součástí nepřehledného systému. Příklad Oidipa ukazuje, že rozum není vždy spolehlivým vodičkem, není vždy schopen opatřit člověka správným poznáním. Stejně i přílišná sebedůvěra, nepřiměřená sebestjistota nebo i nestoudná troufalost jsou mylnými průvodci člověka a často pramenem jeho omylu. Pouze skromnost, čistota slov i činů, úcta před neměnnými nepsanými zákony, vědomí si své „lidské dimenze“ jsou hodnoty, které v tomto řádu přísluší člověku.

Představě řádu univerza jako rovnováhy, jejíž porušení uvádí v pohyb nutnost vyrovnání, odpovídá v oblasti společenské organizace princip rovnováhy athénské demokracie, která stíhá každé vybočení z mezí svého kolektivu rovných občanů. Je však uznání řádu a jeho božských zákonů, které nechávají trpět člověka bez viny nebo pouze proto, že nepochopil tajemnou řeč systému, rezignací básníka na odhalení principu spravedlnosti ve světovém dění, o které zápasil starší Aischylos? Nebo je v tragédiích Sofokleových hrdinů zašifrována kritika tohoto řádu a jeho ochránců? Athéna, v jejichž rukách se druhý nejslavnější bojovník před Trójou Aiás přeměňuje v ubohou obět vlastního pomatení, není právě božstvem, které by odpovídalo představám o bozích u některých jen málo starších současníků Sofokleových. Ale tento Aiás se nesmířil s rozhodnutím ostatních Reků a Athéna sama dává v závěru dramatu poučení o hranicích lidské moci. Ani Oidipús není zcela nevinný. Ve vrcholném bodu své mylné pouti za poznáním, když je již přesvědčen, že všechny věšby se mylily, a kdy nevěda stojí na samém okraji hrozného srázu, jása a vysmívá se slovům věštírny, když již

předtím urazil slepého věštce Teiresia. Stejně uráží Teiresia i Kreón v Antigoně a stejně i on v poslední minutě, než se spustí s přesností stroje zkáza, kterou si sám způsobil, míří sebevědomým rouháním k trůnu samotného Dia. Byla věšiba, kterou Oidipús kdysi uslyšel v Delfách, osudným určením daným bohy, kterému se není možno vyhnout? Anebo to bylo jen konstatování toho, co musilo zákonitě vyplynout z charakteru samotného hrdiny? Vlastnost, která žene Oidipa na jeho pouti velkého omylu, je síla jeho rozumové analýzy, jejíž pomocí řeší hádanku a získává trůn v Thébách, jeho sebejistota vládce, který se prosadil svými vlastními schopnostmi, jeho sebedůvěra, neohrožená vůle a víra v neomezenou sílu rozumu, kterým se chce dopátrat i příčin poslední překážky své šťastné vlády. Bylo zpozorováno, že jsou to vlastnosti, na kterých stavěli i noví učitelé moudrosti, sofisté, se svým učením o silné osobnosti, svou vírou v sílu rozumu a jeho kritiku, již rozleptávali tradiční eticko-náboženské vazby řeckého městského státu. Konflikt tradičních etických norem s relativitou hodnot, která byla důsledkem učení některých sofistů, zapustil Sofoklés zřetelně do svého zpracování mýthu o Filoktétovi. Selhání Odysseova plánu, který chce dosáhnout cíle jakýmikoliv prostředky, zřetelně ukazuje pozici, kterou Sofoklés v konfrontaci těchto dvou systémů zaujímal.

Nade všemi problémy a otazníky, které se kupí nad dílem Sofokleovým, stojí jedna hodnota, o níž bude mluvit shodně literární historik i literární kritik. Je to Sofokleův humanismus. Také toto slovo zná různé výklady. Připouští i zneužití. Mluvíme-li o humanismu díla Sofokleova, máme na mysli především dvě jeho stránky: Sofokleovo soucítění s údělem člověka a jeho obdiv k velikosti člověka, odkrytí jeho vysokých hodnot v jeho zápase a utrpení. Odysseus, který odmítá vysmát se svému nepříteli Aiantovi, poznává v jeho údělu nakonec i kus údělu člověka vůbec a tím i svého vlastního. A v závěru dramatu překoná svým lidským činem zaslepenou

nenávisť Agamemnona a Meneláa. Také Antigoně je hnána láskou a odpuzována nenávisť. Vyjádřila to jasně: „Nezrodila jsem se k tomu, abych druhé nenáviděla, ale abych je milovala.“ Bolest nad utrpením Hérakleovým dojmá v Tráchtíňankách Hylla k jediné výtce vůči bohům, kterou zaslechne v celém díle Sofokleově. Pohled na trpícího Filoktéta pohne Neoptolema a probudí v něm všechny urozené stránky jeho povahy a zvrátí tak vývoj děje. Théseův soucit s osudem pronásledovaným, minulostí těžce poskvrněným cizincem otevře nakonec Oidipovi cestu do posvátného háje na Kolónu, aby tam došel posledního usmíření.

Soucít s údělem člověka není tedy u Sofoklea jen záležitostí verbální, ale přímo jednou z hnacích sil dramatického procesu. Stejně tak dynamickou silou Sofokleových tragédií je heroizace člověka v jeho nerovném zápase s nepřizní osudu. Z krve héroů je Aiás, který dovede do důsledků zásadu, že nelze-li se ctí žít, je nutno se ctí alespoň zemřít. Z téže krve je i Antigoně a Élektřá ve svém osamělém boji za naplnění lidskosti nebo za naplnění tvrdé spravedlnosti proti zvlí samovlády. Všední lidské dimenze překračuje koneckonců i prostá, milující Déianeira ve svém tichém odchodu, když poznává svůj hrozný klam. Velký je i Neoptolemos ve svém přiznání se k omylu. Hérojská je celá Oidipova cesta omylu a jeho poznání.

Sofokleovi tradiční hrdinové jsou memento, nastavující neuměřenému sebevědomí skromnější dimenze lidských možností. Jsou učebnici sófrosyné, uměřenosti, rozumného poznání zdravé míry. Věčnou, aktuální hodnotou je pak zejména Sofokleův humanismus, aktivní, hybná síla jeho tragédií, složená ze dvou momentů lásky k člověku: ze soucítu nad jeho údělem a z obdivu k jeho velikosti zároveň.

Bořivoj Borecký

POZNÁMKY

K ANTIGONĚ

- 19 *o bratřích* — tj. o Eteokleovi a o Polyneikovi
- 20 *dobrý Kreón* — míněno ironicky
- 24 *běloštitý argejský voj* — argejské vojsko bylo podle tradice opatřeno bílými štíty
- 24 *přilbice s chocholem z žíní* — na přilbicích vojáků byly upevněny chocholy z koňských žíní
- 24 *vzdorný drak* — tím je míněno thébské vojsko; drak je přirozený protivník orla, k němuž básník přirovnává argejské vojsko
- 25 *ohněnoš* — tj. Kapaneus, jeden ze sedmi argejských vůdců. Vychloubal se, že zničí město i proti vůli Diově; na svém štítě měl obraz muže mávajícího pochodní s nápisem „zapálím město“
- 25 *svou zbroj tu Vítězi Diovi nechalo v daň* — ukořistěnou zbroj nepřátel obětovali Thébané Diovi jako trofej
- 25 *krom nešťastných bratří* — oba bratři padli, proto nemohl žádný z nich obětovat Diovi zbroj svého protivníka
- 26 *dle práva příbuzenství* — po smrti Oidipových synů zdědil vladařskou moc Kreón jako nejbližší příbuzný muž
- 30 *prstí vyprahlou je posypal* — u Řeků bylo posvátným zákonem posypat nepohřbenou mrtvolu aspoň prstí, aby nebožtík v podsvětí došel pokoje
- 31 *byl každý hotov zdvíhat žhavý kov* — na důkaz své nevinny v přestoupení Kreontova příkazu
- 32 *potřásali skrytě hlavami* — obrazné přirovnání k tažným zvířatům, která potřásáním se hledí zbavit obtížného jha
- 33 *má-li mínění tak klamně člověk, jenž si umltnil* — hlídač vtipkuje se slovem „mínit“ v duchu tehdejších gramatických snah
- 37 *trojí obět ulévá* — úlitba vody, mléka a medu (příp. oleje nebo krve obětních zvířat) byla obvyklá obět zesnulým
- 38 *milé své* — hlídač byl zřejmě předtím otrokem v domě Oidipově
- 44 *tys těm vděk činit chtěla, oněm já* — tj. ty ses chtěla zavděčit Kreontovi, já Polyneikovi a bohům v podsvětí
- 46 *poslední teď již ratolest* — Antigoně
- 53 *zemrouc kohos usmrtí* — Haimón tak naznačuje svůj úmysl, že rovněž ukončí svůj život
- 55 *jen co bych ušel hřtchu* — těm, kdo byli odsouzeni k pohřbení zaživa, bylo zvykem dát do hrobu trochu pokrmů, neboť bylo pokládáno za hřích usmrtit odsouzence hladem

- 56 *žalostná smrt kdys postihla... Niobu* — poněvadž se Niobé posmívala bohyni Létó, že má jen dvě děti, Apollóna a Artemidu, usmrtil Apollón svými šípy jejich sedm synů a Artemis jejich sedm dcer; Niobé byla Diem proměněna v kámen, který stále prolévá slzy
- 57 *z bohů vzešla* — Niobé byla dcera Tantalova, vnučka Diova
- 58 *jak záhubný byl sňatek tvůj* — Polyneikés se oženil s dcerou argejského krále Adrásta a tím jej pohnul k výpravě „sedmi proti Thébám“
- 60 *poslední potomek* — sestru Isménu pokládá Antigóné za nehodnou jejich rodu, proto k ní nepřihlíží
- 61 *Danau půvabnou* — Danaé byla dcerou argejského krále Akrisia; ten byl věštbou varován, že bude usmrčen svým vnukem, proto dal dceru uzavřít do komnaty pobité kovovými deskami; Zeus k ní však pronikl v podobě zlatého deště a zplodil s ní Persea
- 61 *prchlivý Lykúrgos* — thrácký král Lykúrgos byl potrestán pro urážky boha Dionýsa šílenstvím a roztrhán divokými koni v pohoří Pangaion
- 61 *mainad orgie* — bujně slavnosti rozjařených žen oslavujících za svitu pochodní tancem a zpěvy boha Dionýsa
- 62 *tuk rozpouštěl se* — jako zápalné oběti byly kladeny na oltáře bohů dobytčí kýty obalené obvykle dvojitou vrstvou tuku
- 67 *a rychle na tu pláň* — tím Kreón míní pláň, na které ležela mrtvola Polyneikova, kde měli sluhové připravit dříví k jejímu spálení
- 67 *Ó bože přehojných jmen* — jedná se o boha Dionýsa, který byl nazýván též Bakchos nebo Iakchos
- 67 *chloubo thébské Semely* — Semelé, dcera thébského krále Kadma, byla milenkou Diovou a matkou boha Dionýsa
- 67 *nad slavnou íkarskou zemí* — jedná se o attický kraj, kde podle pověsti byla zasazena první réva a kde byl zaveden kult boha Bakcha
- 68 *hostinný úval poutnické Démětry* — eleusínské údolí v západní Attice, kam se scházelo každoročně mnoho poutníků, aby uctili bohyni Démětru
- 68 *proud... isménský* — Isménos je řeka v Thébách
- 68 *saně kde setba vzešla zhoubná* — narážka na báji, podle níž Kadmos, když přišel do thébské země, usmrtil saň a zasel do země její zuby; z nich vyrostli ozbrojenci, kteří se navzájem pobili až na pět, od nichž pak odvozovalo svůj původ pět šlechtických rodů v Thébách
- 68 *dvojhlavý Parnásu vrch, jenž... pochodní je pln* — na obou vrcholcích hory Parnásos prý slavil Bakchos s družinou bakchantek v noci své reje za svitu pochodní

- 68 *kastalské zřídlo* — kastalský pramen vytékal z Parnásu
- 68 *kórycké nymfy* — nymfy, sídlící v kórycké jeskyni na Parnásu, které se též účastnily bakchických rejů
- 68 *Úbočí nýských hor* — Nýsa je hora na Euboji, kde byl Bakchos podle pověsti vychován a kde rád prodléval
- 68 *přes... průliv mořský* — tím je míněn průliv mezi Euboiou a pevninou
- 68 *vůdce sboru hvězd* — Řekové se ve své obrazotvornosti domnívali, že se i hvězdy účastní bakchických rejů a tvoří nebeský sbor
- 71 *na haluzích čerstvých* — obvykle se ke spálení mrtvol užívalo haluzí olivy
- 71 *kámen odvalte* — hrobka, kde byla Antigóné uzavřena, byla nejspíše kamenná stavba, rodná hrobka zasypaná zemí; vcházelo se do ní dlouhou chodbou, jejíž vchod byl uzavřen velkým pohyblivým kamenem
- 75 *Megareův los* — Megareus, syn Kreonta a Eurydiky, se v boji dobrovolně obětoval za záchranu vlasti

K ÉLEKTŘE

- 81 *starý Argos* — město v Argolidě nad řekou Ínachem
- 81 *kraj Ínachovny* — Ínachovna je dcera mytického argejského vládce Ínacha Íó; podle báje se do ní zamiloval Zeus a žárlivá Héra proměnila dívku v krávu a seslala na ni střelku; šílená Íó před ním prchala ze země do země, až konečně došla klidu v Egyptě, kde opět nabyla lidské podoby, porodila Diovi Epafa a byla uctívána jako bohyně Ísis
- 81 *boha vlkobijce... lycký trh* — lycký trh bylo hlavní náměstí v Argu s chrámem Apollóna Lykeia, boha světla; toto Apollónovo příjmení bylo vykládáno různě; Sofoklés je uvádí v souvislost se slovem lykos (vlk), čímž má zřejmě na mysli kult Apollóna jako ochránce stád
- 81 *Pelopovců dům* — palác Agamemnona, potomka Pelopova
- 82 *fócký Fanoteus* — Fanoteus, vládce ve Fókidě, byl bratr kríského vládce Krísa; Krísův syn Strofios měl za manželku Agamemnonovu sestru; k němu byl přiveden Orestés a s jeho symem Pyladem uzavřel věrné přátelství; poněvadž Strofios a Fanoteus byli podle pověsti nepřátelé, učinil Sofoklés Fanotea spojencem Aigisthových
- 82 *při pýthijských závodech* — byly to všeřecké hry pořádané ke cti boha Apollóna při jeho svatyni v Delfách počátkem září ve třetím roce každé olympiády; podle tradice byly založeny Apollónem na památku jeho vítězství nad drakem Pýthónem; básník se však zde dopouští anachronismu, neboť tyto závody byly zavedeny teprve r. 586 př. n. l.

- 83 *úlitbou teď uctíme a zdobou ustřiženou z hlavy mé* — úlitba mléka, vína, medu a ustřižená kadeř byla obvyklá oběť, kterou Řekové kladli na hrob zemřelým
- 83 *mudrce, jak naoko a slovy zmirají* — Orestés má patrně na mysli Odyssea, který byl dlouho pokládán za mrtvého, než se vrátil zpět z Tróje; nebo tím básník míní (dopouští se anachronismu) Pythágora, který dal prý o sobě rozhlásit, že zemřel, a když se vrátil zpět ze svého úkrytu, hlásal úspěšně nauku o převtělování duší, kterou si prý v podsvětí sám ověřil
- 84 *Ó světle ty ctěné a vzduchu* — Elektra světuje své nářky světlu (aithéru) a vzduchu; dávní lidé se domnívali, že nad vzduchovou vrstvou je vrstva aithéru, sídlo všeho světla
- 84 *mých nočních „veselíc“ strast* — Elektra nazývá s trpkou ironií své noční nářky „veselicemi“ (v orig. pannychidami, tj. slavnostmi, které byly slaveny po celou noc na počest bohů Dionýsa a Démétrý)
- 84 *Arés... nestavil kvas* — Agamemnón nepadl hrdinně v boji, ale byl potupně zavražděn
- 85 *ó podsvětní Herme* — bůh Hermés, posel bohů, provázel do podsvětí duše zemřelých
- 85 *Kletbo ty ctěná* — Kletba je bohyně provázející Lítice, bohyně pomsty
- 86 *slavíka, posla to Diova* — slavík oznamuje jaro, a proto je nazývá poslem Dia, který je vládcem ročních období
- 86 *želít on Itya* — básník zde naráží na báji o Prokné, dceři athénského krále Pandiona, manželce thráckého krále Térea; jejich synem byl Itys; Téreus znásilnil Prokninu sestru Filomélu, a aby ho neprozradila, vyžil jí jazyk; Filomélé však vetkala příběh do látky a poslala ji sestře; Prokné usmrtila ze msty svého syna Itya a předložila ho jako pokrm Téreovi; ten to však poznal a chtěl se sestrám pomstít; Zeus proměnil všechny tři v ptáky: Térea v dudka, Filomélu ve vlaštovku a Proknu v slavíka
- 91 *co bohům spásy obět měsíční* — Klytaiméstra pořádala pravidelně každý měsíc v úmrtí den svého manžela slavnost k počtě bohů Dia, Apollóna a Artemidy, aby je tím usmířila. Slavnost nazývala „hodem Agamemnonovým“. Ta slova byla u Řeků příslovečná, užívalo se jich o těch, kdo hodovali na vlastní záhubu
- 94 *ty patříš otci* — ve starém věku byl spor o úlohu otce a matky při genezi dítěte. V V. stol. př. n. l. se domníval filosof Anaxagorás, že muž dává símě, vlastní základ plodu, kdežto matka mu jen poskytuje místo a výživu. Mravní důsledek tohoto mínění je, že dítě náleží větším právem otci než matce a že děti mají více dbát otce

- 95 *lze-li se jak zavděčovat mrtvým pod zemí* — podle panujícího mínění necítí mrtví ani radosti, ani bolesti
- 99 *když zjevovala slunci ten svůj sen* — věřilo se totiž, že oznámením zlého snu bohu slunce se zabraňuje jeho splnění
- 100 *zohaven jak nepřítel* — podle pověry bylo třeba k usmíření viny spáchané úkladnou vraždou utnout mrtvému údy a uvázat mu je pod pažďi, aby se nemohl pomstít
- 100 *skvrny krvavé... mu o vlas ořela* — zakrvácenou zbraň ořela Klytaiméstra o jeho vlasy
- 100 *kadeř prosebnou* — kadeř, kterou prosebníci kladou v obět na hrob svých zesnulých příbuzných
- 101 *Diké, pomstu-věštitel* — bohyně spravedlnosti hájí také práva zesnulých
- 102 *krokem nohou kovových* — Řekové se domnívali, že nohy Lític se při pronásledování zločinců nikdy neunaví, jako by byly z kovu
- 102 *Pelopovy dávné závody* — Pelops, syn Tantalův, se ucházel o Hippodameiu, dceru krále Oinomaa v Élidě, jemuž bylo věštno, že bude usmrčen svým zetěm; proto vyzýval Oinomaos každého nápadníka své dcery k závodu v jízdě na voze, neboť pomocí svých rychlých koní darovaných bohem Aream nad každým zvítězil a usmrtil ho; Pelops však podplatil Oinomaova vozataje Myrtila, aby vyměnil kovové zákošníky na králově voze za voskové, a Oinomas se zabil. Pelops tak zvítězil a získal Hippodameiu za ženu; při návratu do Lýdie svrhl Pelops Myrtila ze skály do moře, aby se zbavil svědka svého podvodu; Myrtilos proklel před smrtí Pelopa i celý jeho rod
- 103 *twou rodnou sestru obětovat bohům* — tj. Ífigeneiu
- 103 *jimž k vůli se ta plavba konala* — Meneláos podnikl výpravu do Tróje proto, aby získal zpět svoji choť Helenu unesenou Paridem
- 104 *když upoutala větry v Aulidě* — řecké vojsko se před odplutím do Tróje shromáždilo v Aulidě a vyčkávalo příhodných větrů
- 107 *buď zticha* — při obětních obřadech bylo nutno zachovávat posvátné mlčení, aby nebyly rušeny žádným zlověstným slovem, třeba i nevědomky proneseným
- 108 *lycký vladaři* — Apollón zvaný Lykeios byl ochráncem Argu
- 111 *Libyové* — pův. název pro obyvatele Libye, potom pro Afričany vůbec
- 111 *správci čtyřspřežních vozů* — k závodním vozům byli připraveni čtyři koně; dva prostřední táhli za společné jho, které bylo připojeno k oji a připevněno k šiji koní, druhá dva poboční koně měli každý zvláštní jho, které nebylo připevněno k oji, nýbrž postráňky k oblině vozu
- 111 *Magnéťan* — obyvatel thessalské krajiny Magnésie

- 111 *Ainián* — příslušník ainiánského kmene sídlícího severozápadně od krajiny maliské
- 111 *náručáka popouštěl a podsedního pevně zdržoval* — při závodech se jezdilo směrem vlevo, takže vozataj musel pravému postrannímu koni, který běžel kolem sloupu větším obloukem, uzdu povolit a levého postranního koně naopak pevně přidržit, aby objel sloup bez nehody
- 112 *s vozem Barčana* — Barčan je obyvatel města Barké v Libyi
- 112 *on mu pouštěl uzdu* — Orestés v zatáčce kolem sloupu pustil přitaženou uzdu levého koně dříve, než měl, takže kůň jel příliš vpravo a kolo vozu zavadilo o cílový sloup
- 116 *kde jsou... Diovy blesky, kde Hélios zářný* — Diovy blesky a bůh slunce, který vše vidí, mají příspěť k potrestání zločinců
- 117 *byl sklácen v hrob... Amfiarás osidlem choti, ze zlata skutým* — věštce Amfiaráa přinutila jeho manželka Erifýla, podplacená drahocenným šperkem od Polyneika, k účasti na výpravě „sedmi proti Thébám“; po porážce vojska propadl se hrdina na Diův rozkaz i se svým vozem do podsvětí; i tam si podržel svou duševní sílu, prostřednictvím svého syna potrestal manželku; sbor připomíná Élektře jeho osud, aby jí dal naději, že i Agamemnón může zaříditi potrestání svých vrahů
- 120 *zřím čerstvé proudy mléka* — jedná se o úlitbu na počest mrtvého
- 129 *hle ve výši ty rozumné ptáky* — totiž čápy
- 129 *synům Átreia* — tj. Agamemnonovi
- 130 *zhubí-li ty dvě lítice* — tj. Klytaiméstru a Aigistha
- 140 *Ó, slyš mne, Artemis* — Élektřá jako panna vzývá panenskou bohyni Artemidu
- 144 *to, co nikdo v domě ni neodmítne, ni rád nepřijme* — pod těmito slovy lze rozumět přinášenou urnu s popelem, Élektřá má však zřejmě na mysli plánovanou pomstu
- 147 *a s mnoha ještě zkušnějšími* — tím jsou míněni ozbrojení společníci Aigistha, které by povolal na pomoc
- 147 *Arés, soptě krev* — sbor má na mysli budoucí vraždy
- 147 *feny nechybne* — tj. Erínye
- 153 *Pohled naň je tuze žalostný* — Élektřá tím naráží na budoucí osud Aigistha, který ovšem chápe tato slova jinak
- 155 *předhod hr obarům, jichž hoden je* — tj. napospas psům a dravým ptákům
- 156 *otcovým umem se nepyšníš* — narážka na to, že Orestův otec Agamemnón upadl do léčky, aniž něco tušil

KE KRÁLI OIDIPOVI

- 159 *s ratolestí stužkou věnčenou* — prosebníci kladli na oltář bohů

- vavřínové nebo olivové ratolesti, ovínuté stužkami vlny, a po vyslyšení prosby je opět brali zpět
- 159 *u věstního krbu Foibova* — tj. Apollónova
- 160 *krutá Sfinx* — Sfinx byla nestvůra s hlavou ženy a okřídleným lvím tělem; seděla na skále před Thébami a dávala kolemjdoucím tuto hádanku: „Co chodí ráno po čtyřech, v poledne po dvou a večer po třech?“ Kdo neuhodl, toho usmrtila; Oidipús uhodl, že je to člověk, jenž jako dítě leze po čtyřech, jako muž chodí po dvou a ve stáří o holi; nato se Sfinx vrhla ze skály do propasti
- 162 *sic by mu vavřín hlavu nezdobil* — ti, kteří obdrželi příznivou věštbu, vraceli se domů ověnčení posvátnou vavřínovou ratolestí
- 163 *sám jsem ho nežrel již* — Oidipús neví, že nevědomky svého otce Láia usmrtil
- 164 *zlato odtud pomáhalo* — Oidipús se domníval, že vrah byl najat za peníze někým z Théb
- 166 *Zvěsti ty Diova* — sbor má na mysli věštbu Apollóna, syna Diova, který dává věštby z příkazů svého otce Dia, vládce lidských osudů
- 166 *Ó Paiáne* — Paián (= hojitel, spasitel) — časté příjmení davané Apollónovi jakožto bohu lékařství
- 166 *jež na thébském náměstí trůníš* — Artemis měla chrám na náměstí
- 166 *i dříve... smrti jste zhasili plamen* — tím míní sbor Sfingu, kterou Oidipús s příspěťm bohů zahubil
- 166 *na západ k Hádovu břehu* — Řekové si představovali sídlo boha Háda na západě
- 167 *A Area* — zde to znamená mor
- 167 *k podmořské Amfitritě* — tato bohyně sídlila ve Středozemním moři
- 167 *na výspy thrácké* — tj. na pobřeží Černého moře
- 167 *s ohnivou září plamennou* — tím jsou míněny hořící pochodně, s nimiž byla Artemis také někdy zobrazována
- 167 *Se zlatým výnkem na hlavě* — Bakchos měl kadeře svázaný zlatou stužkou
- 167 *planoucí pochodní* — Bakcha si představovali Řekové často s pochodní, za jejíhož svitu konal své reje na hoře Parnásu
- 168 *svatě vodě účasti mu přát* — účastníci oběti bývali kropeni vodou, která byla posvěcena tím, že do ní ponořili hořící haluz z obětního oltáře
- 175 *ty synu noci* — narážka na věstcovu slepotu
- 176 *ani ptáci* — tj. věštbu podle letu ptáků
- 176 *„nevědomý“ Oidipús* — tento výraz má v Oidipových ústech

- dvojí smysl: jednak nevědomý ve věsteckém umění, což myslí Oidipús, jednak nevědomý svých činů
- 177 *jsi protivný svým drahým* — tj. Láiovi a Iokastě
- 177 *pak do tmy budeš žít* — Teiresiás předvídá oslepení Oidipovo
- 178 *Den dnešní zplodí tě i zahladí* — tj. dnes se dozvíš o svých rodičích a zároveň se oslepíš
- 178 *nejlepších jich luštitelem* — Teiresiás naráží na Oidipovo vychloubání, jak rozluštil hádanku Sfingy
- 178 *ono štěstí byl tvůj hrob* — rozluštění hádanky a sňatek s Iokastou byly příčinou Oidipovy budoucí zkázy
- 179 *Host cizí, zdá se* — Oidipús se domníval (a i všichni ostatní byli toho mínění), že pochází z Korintu
- 189 *Buď svědkem mi Hélios* — bůh slunce, který vše vidí a slyší, byl často zván za svědka
- 194 *tou strašnou klebrou* — klebrou týkající se vraha Láiova Oidipús začíná tušit, že je vrahem Láiovým, ale ještě neví, že to byl jeho otec
- 199 *svatě nadpozemské řády* — podle představ Řeků jsou božského původu a vznášejí se nad zemí
- 200 *nač mám tančiti bohům* — tím je míněn tanec k oslavě bohů jako projev zbožnosti
- 200 *země kde svatý střed* — v nepřístupné části Apollónovy svatyně v Delfách byl podle víry Řeků střed světa vyznačený polokulovitým kamenem, který je nyní umístěn v delfském muzeu
- 200 *do chrámu abského* — ve fockém městě Aby (rec. Abai) byl Apollónův chrám a věštírna, podle pověsti starší než věštírna v Delfách
- 200 *k olympijské výšině* — v Olympii byla prastará věštírna Diova
- 200 *s vínky zde* — jako prosebnice
- 201 *dle toho, co již bylo, to, co jest* — Iokasté se domnívá, že se první věštba nevyplnila, a proto že se není třeba obávat ani splnění druhé věštby
- 203 *slavné boží věštby* — Iokasté stále ironicky zlehčuje božské věštby
- 203 *dbát... ptáků křičících* — tj. věštby podle letu ptáků, jak ji prováděl i Teiresiás
- 208 *podle toho byl jsi nazván též* — Oidipús znamená „s opuchlými nohama“
- 210 *Nač se ptáš po tom?* — Iokasté začíná tušit strašnou pravdu, a snaží se proto Oidipa odvrátit od dalšího pátrání
- 212 *Jestliže prorocký mám zrak* — sbor v radostné náladě se domnívá, že Oidipús je synem některého boha sídlícího na hoře Kit-hairónu
- 212 *kylénský Hermés* — Hermés byl uctíván na vrcholku hory Kyllény v Arkadii, kde se narodil

- 212 *Já se s ním posud nikdy nesešel* — Oidipús netuší, že hledaný pastýř je muž, který byl účastníkem Láiovy vraždy na rozcestí
- 213 *byl jsem zrozen v domě* — otroci, kteří se narodili v pánově domě, měli lepší postavení než otroci koupení
- 219 *kteří slavně zasáhl cíl* — sbor přirovnává Oidipa ke střelci, který na závodech zvítězil
- 219 *pannu nestvůrnou* — Sfingu
- 221 *jichž plodem zhylnul sám* — Láios byl zavražděn vlastním synem
- 221 *těch však, po kterých jsem... toužil* — tj. rodiče; Oidipús myslí na setkání s nimi na onom světě
- 223 *s kterou není zrak ni sluch* — tj. nevidanou a neslychanou
- 223 *nad dvojím lkát zlem* — tj. nad tělesnými bolestmi i nad duševními útrapami z prožitých událostí
- 225 *jak na otce bych mohl pohlédnout* — Oidipús věří podle obvyklých představ, že duše v podsvětí podržují svou podobu, jako měli zaživa
- 227 *ni světo, zem, ni voda posvátná* — tyto posvátné živly hříšník svou přítomností poskvňuje
- 227 *po tobě je strážcem otčiny* — Oidipovi synové Eteoklés a Polyneikés byli ještě nezletilí, takže se nemohli ujmout vlády
- 228 *tu v domě pochovej si* — Oidipús se hrozí vyslovit matčino jméno
- 230 *bez mužů a dítěte zajdete* — Řekové považovali za neštěstí, jestliže se dívka neprovdala
- 231 *co bůh má dát* — tj. co může určit jen Apollón svou věštbou

K OIDIPOVI NA KOLÓNU

- 239 *dcery Země a boha Tmy* — tj. Erínye, Lítie
- 240 *nad ním Poseidón... má moc* — Poseidón byl ochranným bohem kolónského okrsku
- 240 *Titán Prométheus* — Titány se nazývá nejstarší pokolení bohů; Prométheus byl též ochranným bohem kolónského okrsku
- 240 *prahem kovovým* — název určitého místa kolónského okrsku, kde byly kovové schody, kudy se podle bájí vcházelo do podsvětí
- 240 *je Athén oporou* — severní část Athén spočívala prý na stejném skalnatém základu jako předtím uvedené místo
- 242 *po... mocné Palladě* — Pallas Athéna měla ve zvláštní oblibě hlavní město Attiky, které dostalo po ní jméno
- 250 *když někdo oplácí křivdu* — sbor přislíbil Oidipovi pomoc v přesvědčení o jeho nevině, poněvadž se však ukázalo, že

- 258 Oidipús je zločincem, odvolává svůj slib a vybízí jej k odchodu *kdýž nebudou zde uctívat tvůj hrob* — Thébáné měli uctíváním Oidipova hrobu odčinít svou vinu a získat vítězství v nastávajícím boji
- 261 *jsou měsídlá tam* — tj. nádoby připravené k přinášení obětí
- 262 *snítkami, či stužkou vlny* — nádoby, určené k posvátným účelům, byly zdobeny olivovými ratolestmi nebo vlněnými stužkami
- 263 *Jak Laskavými zvem je* — „Laskavé“ je český překlad usměrných bohyní pomsty Erínyí, v orig. Eumenid (I. p. Eumenides)
- 265 *moje vina dvojitá* — Oidipovy dcery se zrodily z hříšného manželství a spolu s Oidipem byly stíženy kletbou
- 268 *v cizině i já byl vychován* — Théseus byl vychován u svého děda Pitthea v Troizéně
- 271 *Jak mezi mnou a jimi hořkost vznikla by?* — Oidipús, kterého Isméné seznámila s událostmi v Thébách, rozvádí možnost budoucího konfliktu mezi oběma městy
- 274 *se... moře zjeví jako velké, nesplavné* — daleká a nebezpečná cesta z Théb do Athén je zde metaforicky naznačena nesplavným mořem
- 274 *v nejkrásnější zem* — tj. do Attiky
- 275 *provázen hloučkem božských pěstounek* — Bakchos byl podle pověsti vychován nymfami na hoře Nýse
- 275 *mocné bohyně* — tj. Démétér a její dcera Persefoné
- 275 *Afrodité, zlatou uzdu držící* — Afrodité jezdí ráda se spřežením opatřeným zlatou uzdou
- 275 *ani Asie, ani... Peloponnésos* — těmito názvy zde označuje básník východní a západní kraje
- 275 *roste... nikým nepěstěn* — posvátná oliva, dar Athénin, stála na Akropoli a rostla prý sama od sebe a nikdo ji nemohl zničit; od tohoto stromu pocházely i ostatní olivy kolem Athén
- 275 *muž mladý* — tj. Xerxés; za války s ním byla oliva spalena, ale opět vpučela
- 275 *letitý náčelník* — tímto označením je míněn spartský král Archidámos, který ze strachu před hněvem Athény posvátnou olivu ušetřil
- 276 *dar boha mocného* — podle pověsti daroval bůh Poseidón obyvatelům Attiky koně a naučil je plavbě po moři
- 285 *tys... mi vzal i slabé oko* — Kreón odvedl Oidipovi dceru Antigonu, která ho provázela, když byl oslepen
- 287 *jediné dvě dívky* — tj. Antigonu a Isménu; k nepřítomným synům Eteokleovi a Polyneikovi Oidipús nepřihlíží
- 289 *mým příbuzným* — Kreón byl strýcem Antigony a Isménu

- 289 *soud... nejvyšší* — tím je míněn nejvyšší hrdelní soud v Athénách, který zasedal na Areopagu (tj. na Areově pahorku)
- 292 *při pýthijském chrámu* — severozápadně od Athén byl Apollónův chrám zvaný Pýthion
- 292 *na břehu, jež září světem pochodní* — tj. na eleusínském pobřeží, kde za svitu pochodní byly konány tajné náboženské obřady (tzv. mystéria) na počest bohyně Démétrý a Persefony
- 292 *vznešené dvě bohyně* — tj. Démétér a Persefoné
- 292 *zlatý klíč* — symbol mlčení o tajných obřadech
- 292 *knězi Eumolpovci* — tj. příslušníci Eumolpova rodu; praotec rodu Eumolpos byl zakladatelem eleusínských mystérií
- 293 *dvě sestry neprovdané* — tj. Antigoné a Isméné
- 293 *ke skále sněhem kryté* — tím asi básník míní některou část severního pohoří Aigalia
- 293 *ke pastvinám niv oitských* — tj. ležících pod pohořím Oité
- 300 *ať nikdo není pánem mého života* — Oidipús se obává, že jeho syn Polyneikés jej bude chtít násilím odvést s sebou
- 301 *z pobřeží půlnočních temnot* — ze severu; podle mínění Řeků panovala na horách v severní Skythii stálá temnota
- 303 *stal se Adrástovým zetěm* — Polyneikés se oženil s Argeií, dcerou argejského krále Adrásta
- 303 *v celé zemi apijské* — apijskou zemí se nazýval Peloponnésos
- 304 *Arkad... Parthenopaios* — syn arkadské bohyně Atalanty a jejího manžela Meilanióna, kterému se podařilo předstihnout Atalantu v běhu a získat tak její ruku
- 304 *zván po matce, jež dlouho pannou byla* — „parthenos“ řecky panna
- 304 *při pramenech... tě prosím* — Polyneikés má na mysli prameny a řeky své vlasti, které byly považovány za posvátné
- 306 *i tato božstva volám* — Erínye
- 309 *znovu zlo mě těžké postihlo* — ze hřmění soudí sbor, že bohové neschvalují, jak Oidipa laskavě přijali
- 314 *mrtvých bohyně* — tj. Persefoné, manželka Hádova, nazývaná též podsvětní bohyně
- 315 *Bohyně pochmurné říše* — tj. Erínye
- 316 *kde Théseus... si s druhem Peirithoem věrnost přísahal* — ne-daleko oné kotliny sestoupili prý do podsvětí dva nerozluční přátelé Théseus a Peirithoos, aby odtud odnesli Hádovu manželku Persefonu; nezdařilo se jim to a byli Hádem připoutáni ke kamenným křeslům. Teprve Héraklés později Thésea (nebo snad oba) osvobodil
- 316 *Zeus podsvětní* — Hádés
- 325 *Diův Horkos* — „horkos“ = přísaha; zde je zosobnění míněn bůh přísah, syn Eridin, pomocník nejvyššího boha Dia

K FILOKTÉTOVI

- 329 *Poiantova syna* — tj. Filoktéta
 329 *vládcové... dali k tomu příkaz* — Agamemnón a Meneláos
 329 *dotknout se žertev* — při obětních slavnostech museli všichni přítomní zachovávat hluboké ticho a především se vyvarovat takových zvuků, které by mohly bohy pohnávat
 329 *s dvojím otvorem* — jeden otvor byl obrácen k východu, druhý k západu, takže slunce svítlo do jeskyně ráno i odpoledne
 331 *všechny Argejce* — Argejci byl všeobecný název pro Řeky
 332 *Když luk mu nevezmem* — podle Helenovy věštby mohli Řekové dobýt Tróje (Dardanovy říše) jen s přispěním Neoptolema a Filoktéta, který měl Hérakleův luk
 332 *nebyl vázán přísahou* — jako byli uchazeči o Helenu, kteří museli jít Meneláovi na pomoc, a proto se mohl od Tróje vzdálit, kdykoli chtěl; Neoptolemos se také neúčastnil první výpravy, při níž byl Filoktétés zanechán na ostrově Lémnu
 334 *dřív jste říkali* — (když jste mne odváděli ze Skýru, mého domova, na výpravu k Tróji)
 335 *Istrný Hermés* — bůh Hermés bývá průvodcem při dobrodružných podnicích, zvláště takových, při nichž je třeba chytrosti
 335 *Pallas Vítězná* — Níké, protože přemohla Giganty
 335 *město své* — Athény
 335 *co mám smlčet, nebo co říci* — sbor se ptá pln obav Neoptolema, jak má mluvit, aby nevzbudil podezření nedůvěřivého Filoktéta
 335 *odvěká moc* — moc a královskou vládu zdědil Neoptolemos po svých předcích Péleovi a Achilleovi
 337 *Chrysov ukrutnou* — na ostrově Chryse uštkl Filoktéta had
 340 *Vždyť jsi na loď s námi nevstoupil* — Neoptolemos připlul k Tróji teprve po smrti svého otce Achillea na vyzvání krále Odyssea
 340 *vládce Kefalléňanů* — Odysseus; Kefalléňané měli pověst podvodných obchodníků a námořních lupičů
 344 *s lodí pestře zdobenou* — tj. slavnostně vyzdobenou, aby tím spíše pohnuli Neoptolema k odjezdu
 344 *pěstoun mého otce* — Achilleovým pěstounem byl Foinix
 345 *Všeživná Gáio* — Gáia (Země) se zde ztotožňuje s Rheiou (jejímž synem byl Zeus) a dále s Kybelou (vznešenou matkou — Magna Mater), vzývanou ve fryzských a lýdských horách na ostrově Lémnu
 346 *Týdeův syn* — Diomédés, který s Odysseem vynesl Filoktéta z lodi na Lémnos
 346 *ni Sisyfiův* — Sisyfovým synem byl potupně nazýván Odysseus;

- otec Odysseův Láertés prý koupil od Sisyfa milenkou Anti-keiu, když už byla těhotná
 355 *otec jeho kdys* — opět je míněn Sisyfos. Ten, když umíral, přikázal manželce, aby ho nepohřbila. Když se tak stalo, vyzádal si na Hádovi, aby se směl vrátit na svět a potrestat manželku. Do podsvětí nazpět se mu však nechtělo, Hermés ho musel odvést násilím
 358 *k lůžku Diovu* — Ixión zahořel láskou k Diově manželce Héře; Zeus mu nastavil její obraz vytvořený z mraku a Ixión ho objal. Za svou opovázlivost byl svržen do podsvětí a vpleten do kola, které se neustále otáčelo
 363 *Pros... Závist pokorně* — Filoktétés se má poklonit Závistí jako božstvu, protože má Hérakleův luk, který ho svou zázračnou mocí povznáší nad smrtelníky, a tím vzbuzuje závist bohů
 363 *vládce z Ithaky* — Odysseus
 364 *ohněm Lémnejským* — míněn je oheň, který vyrazil ze sopky Mosychlu na Lémnu; tato sopka chrlila ve starých dobách oheň tak silně, že každý velký oheň byl nazýván Lémnejským
 367 *bůh... přikázal přivést* — Apollón
 376 *Istí a násilím donucen* — Odysseovi se nechtělo do trójské války, proto se stavěl šíleným, ale prozradil se, když Palamedés chtěl naoko zahubit Odysseova syna Télemacha; proto musel splnit přísahu a jít hájit Helenina manžela Meneláa
 384 *posvátný svůj tok* — je míněna řeka Spercheios
 392 *s lékaři* — rozumí se Macháón a Podaleirios, synové Asklépia
 397 *padnout podruhé* — poprvé dobyl Tróje Héraklés společně s Péleem a Telamónem, když tam vládl král Láomedón
 397 *chrámy... mějte v úctě* — zřejmě je tu narážka na pověst, podle níž Neoptolemos po dobytí města usmrtil krále Priama u Diova oltáře; za to byl později zavražděn v Delfách
 398 *Hermův pahorek* — Hermovi byl zasvěcen jeden vrch na ostrově Lémnu, kde býval tento bůh obzvláště uctíván
 398 *zdroji od Foiba* — je míněn Lycký pramen, který dal Filoktétovi Apollón Lykios

K TRÁCHIŇANKÁM

- 403 *syn Alkménin a Diův* — Héraklés
 403 *kdo... se díval na ten boj* — na zápasu bylo přítomno mnoho diváků, kteří seděli kolem v kruhu
 404 *u přítele* — u krále Kéýka (l. p. Kéýx)
 404 *destičku* — s písemnými příkazy Héraklea; její bližší obsah vyloží Déianeira později

- 405 *lýdské ženě* — lýdské královně Omfalé, již byl Héraklés dán
Diem do otroctví za úkladnou vraždu Eurytova syna Ífita
- 405 *k Eurytovu městu* — Oichalie na ostrově Euboi
- 406 *běžný otcův osud* — stálé štěstí, které otce provázelo
- 407 *Notos* — jižní vítr
- 407 *Boreás* — severní vítr
- 408 *Kronovec* — syn Kronův, Zeus
- 409 *Dívův dub... v Dódóně* — v Dódóně v Epeiru byla nejstarší
řecká věštárna; z šumění Diova posvátného dubu byla věště-
na budoucnost; nejdříve dávali věštby kněží, zvaní Selliové
(řec. Selloi), později tři staré kněžky, z nichž nesprávným
etymologickým výkladem byly učiněny holubice (peliai = sta-
řeny, peliades = holubice)
- 411 *vládce... nepožatých luk* — louky zasvěcené bohům nesměly
být požaty
- 411 *spusíte pajánu veselý zpěv* — paján byl hymnus zpívaný
původně k počtě boha Apollóna a doprovázený tancem a hrou
na lyru nebo píšťalu, později i k počtě jiných bohů
- 411 *neodhodím svou flétnu* — Apollón byl též bůh hudby
- 411 *mě v nadšení strhuje už břečtan* — Apollón mě rozjařil jako
Bakchos, k jehož počtě se ověnčovaly účastnice bakchických
rejů břečtanem
- 412 *daň z plodin... určuje* — Héraklés vyměřil určitou část z po-
drobeného území a zasvětil ji Diovi jako posvátný okrsek;
příjmy z něho určil k udržování okrsku
- 412 *kénajskému Diu* — na pohoří Kénaion v severozápadní Euboi
byl uctíván Zeus
- 414 *střely..., jimž nelze uniknout* — Héraklés měl šípy, které se
nikdy nemínuly cíle, ale Eurytovi synové byli prý lepší
střelci než Héraklés
- vybral za kořist a bohům k obsluze* — zajaté ženy chtěl Hé-
raklés jednak podržet jako domácí otrokyně, jednak je učinit
služebnicemi v chrámech
- 414 *týrán byls jak otrok* — Héraklés musel na příkaz bohyně Héry
sloužit svému strýci Eurystheovi
- 414 *k stráni tírynšské* — Týryns je město v Argolidě, kde pobýval
Héraklés, než usmrtil Ífita
- 422 *z hor oitských* — z pohoří Oité trestá Zeus bezbožníky svými
blesky
- 423 *ani ta* — totiž Iolé
- 424 *ti dva siláci* — Héraklés a říční bůh Achelóos; sbor vzpomíná
na jejich souboj, když se ucházeli o ruku Déianeiry
- 424 *tu dívku* — Déianeiru
- 425 *netvor čtyrnohý* — v souboji se Achelóos změnil z obra v hada,
a když to nepomohlo, v býka s mohutnými rohy; roh, který

- se mu v boji ulomil, naplnily mořské bohyně Néreovery různými
plody, a tak se z něho stal roh hojnosti (podobně jako z ro-
hu kozy Amaltheie, která živila Dia svým mlékem)
- 427 *hydra lernská* — v bažině lernské nedaleko města Argu se
zdržovala devítihlavá saň, která pustošila okolní krajinu. Hé-
raklés ji zabil a své šípy napustil její jedovatou žlučí
- 428 *sluneční at svět ho dřívě nespátí* — aby kouzlo nepřestalo
působit
- 428 *oheň na krbu* — oheň, který Héraklés zažehne na oltáři, aby
konal oběti v posvátném háji
- 428 *mou pečeť* — Déianeira vtiskla na schránku svou pečeť, aby
Héraklés hned poznal, že je to dar od ní
- 428 *úkol Hermův* — Hermés jako posel a vykonavatel Diovyh
rozkazů byl ochráncem poslů
- 429 *že dřív bys mohl o mě touze hovořit* — Déianeira si nepřeje, aby
Lichás mluvil o její lásce, dokud se nepřesvědčí, že Héraklés
její lásku opětuje
- 429 *u teplých skalních zdrojů* — jedná se o známé Thermopyly;
sbor vyzývá všechny obyvatele, aby se radovali ze šťastného
Hérakleova návratu
- 429 *uprostřed* — tj. mezi Thermopylami a pohořím Oitou
- 429 *blíž vody melidské* — mfuén záliv malijský
- 429 *Panny s šípy zlatými* — jedná se o bohyni Artemidu, které
bylo zasvěceno celé thessalské pobřeží
- 429 *sněmy pylských občanů* — severně od Thermopyl při chrámě
Démétrině a svatyni Amfiktyonově se scházeli členové delfské
amfiktyonie (spolku dvanácti měst při Apollónově chrámu
v Delfách)
- 430 *Arés, dřívě rozlícen* — Arés, roznítil boj proti Oichalii
- 432 *ublížil i bohu Cheirónovi* — když se kdysi Kentaurové, pro-
následování Hérakleem, uchýlili do Cheirónovy jeskyně na
hoře Peliu, byl Cheirón náhodou poraněn Hérakleovým šípem.
Nemohl pak být uzdraven, ani zemřít, dokud mu Zeus ne-
dovolil, aby odešel za Prométhea do podsvětí
- 446 *barbarský... kraj* — krajiny ležící mimo Řecko označovali
Řekové jako barbarské
- 448 *šelmu erymanthskou* — tím je míněn divoký kanec z hory
Erymanthu, kterého přinesl Héraklés králi Eurystheovi ži-
vého
- 448 *trojhlavého psa* — Kerbera
- 448 *živý jako mrtvý* — Héraklés se již cítí jako mrtvý
- 450 *teď sídlí v Týrynthu* — Hérakleova matka Alkméné byla s ně-
kterými dětmi v Týrynthu, jiné byly v Thébách, Hyllos
se svou matkou žil v Tráchíně
- 452 *dubů... dřev pak nasekáš* — Héraklés si přeje hranici z dubo-

453 vého dřeva, poněvadž posvátný dub předpověděl jeho konec
oliv pokácíš — dále chce mít na hranici dřevo z oliv, které
mu byly zasvěceny a jejichž ratolestmi byli věnceni vítězové
na olympijských hrách

K AIANTOVI

- 461 *synu Láertův* — syn Láertův je Odysseus
461 *sidlo má ze všech nejzazší* — uprostřed polokruhovitého lodního
tábora byl stan Odysseův, na levém konci tohoto polokruhu
byl Aiantův stan, na pravém konci stan Achilleův
461 *jak feny lakónské* — lakónské feny, pocházející prý od psa a
lišky, byly proslulé svou rychlostí a stopařským uměním
461 *kovouště trubky tyrrhénské* — básník se zde dopouští anachro-
nismu, neboť kovová válečná trubka s širokým ústím byla
vynalezena Etrusky a v Řecku byla zavedena teprve později
461 *štítonošem Aiantem* — Aiás je tak nazýván podle svého mohut-
ného štítu, zhotoveného ze sedmi vrstev kůží
463 *obou stanů vůdcovských* — u stanů Agamemnona a Meneláa
463 *na lup smíšený a nedělený* — ukořistěný skot, který ještě
nebyl rozdělen mezi vůdce, nýbrž byl společně hlídán pastýři
468 *Telamónův synu* — Aiás
468 *řeč... Danaů* — Danay jsou všeobecně nazýváni Řekové
469 *taurská Artemis* — bohyně Artemis měla proslulou svatyni na
poloostrově Taurském
469 *kovem chráněný* — tj. kovovým štítem
470 *řeči Argeiů* — Řeků
470 *dva velcí králové* — Agamemnón a Meneláos
470 *zlotřilý potomek z rodu Sisyfova* — Odysseus byl potupně na-
zýván synem korintského krále Sisyfa, od něhož prý Odysseův
otec Láertés koupil milenku Antikleiu, když byla už těhotná;
měla tím být zřejmě též odůvodněna Odysseova chytrost,
neboť Sisyfos byl považován za nejchytřejšího muže na celém
světě
470 *Erechtheovci zemí zrození* — Athéňané se pokládali za pů-
vodní obyvatele své země a odvozovali svůj původ od mytické-
ho krále Erechthea, syna Héfaista a Země. K nim zde básník
úmyslně počítá i obyvatele ostrova Salamíny, který též poz-
ději náležel k Attice
472 *dva berany pak vzal* — v jednom z nich viděl šílený Aiás zřejmě
Agamemnona a uřízl mu jazyk proto, že vynesl nespravedlivý
rozsudek, v druhém pak Meneláa nebo Odyssea
472 *tvář zahalil si šatem* — při velké bolesti nebo v předtuše blízké
smrti zahalovali si lidé tvář i hlavu rouchem

- 473 *být ukamenován* — ukamenování bylo v hérojském věku obvyk-
lým trestem smrti
473 *oba máme žal* — Tekméssa tím míní Aianta a sebe; blíže to
vysvětluje v dalších verších
475 *s jakýms přeludem se dával do řeči* — tak soudila Tekméssa,
která byla uvnitř stanu
476 *volám Teukra* — Aiás chce bratru svěřit péči o svého syna
Eurysaka
476 *chce kořistit* — Teukros byl asi právě na výpravě za kořistí
někde v sousedním kraji
479 *Die, jenž jsi praděd můj* — Aiantův otec Telamón byl synem
Aiaka, který byl synem Dia
479 *šelnu potměšilou* — tj. Odyssea
479 *krále dva* — Agamemnona a Meneláa
479 *mrákoty, nyní svělo mé* — Aiás, který pomýšlí na smrt, se již
počítá mezi obyvatele podsvětí, pro něž mrákoty (= temnoty)
jsou totéž, co světlo pro lidi na zemi
480 *mne... mužův vzor* — Homérovi hrdinové dávali rádi najevo
své přednosti a zásluhy
481 *jméno mé... se hodí ke všem strastem mým* — řecké citoslovce
„ajaj“ vyjadřuje bolest, jako naše „ach“
481 *první počtu v boji získal chrabrosti* — Aiantův otec Telamón
při první výpravě do Tróje, podniknuté Hérakleem, dostal ja-
ko odměnu za svoji udatnost Hésionu, matku Teukrova
481 *hrázoraká Panna* — Athéna
482 *když každý vzdaluje a přibližuje smrt* — Aiás soudí, že pouhé
střídání dnů nám nemůže působit radost, neboť každý den
nás přivádí blíže k smrti a tím, že žijeme, ji současně od nás
oddaluje
486 *ští... jenž ti jméno dal* — Eurysakés znamená česky Širo-
koštitý
487 *nejsem žádnou službou bohům povinen* — Aiás myslí, že ho bo-
hové opustili, proto že jich nemusí dbát
488 *Ó slavná Salamíno* — anachronická narážka na slávu ostrova
Salamíny, kterou získal teprve vítězstvím Řeků nad Per-
šany r. 480 př. n. l.
490 *poskvrnění abych smyl* — k očištění bylo třeba tekoucí vody
z řek, pramenů nebo z moře; Aiás chce ovšem smýt vinu svou
vlastní krví
490 *v zem zahrabu ho* — věci poskvrněné vraždou nebo i jinak by-
ly odstraňovány z lidské společnosti; tak také všichni chápa-
li tato slova. Aiás však chtěl zarazit meč do země, aby naň
nalehl a usmrtil se
490 *dar od Hektora* — na Hektorovu výzvu k souboji byl mu jako
soupeř losem vybrán Aiás. Když nastala noc, byl souboj ne-

- rozhodně ukončen a oba hrdinové se navzájem obdarovali. Hektór dal Aiantovi svůj meč a Aiás Hektorovi svůj pás
- 490 *dar ořů bělostných* — Řekové si představovali, že bůh slunce vyjíždí denně na nebe se čtyřspřežím bílých koní
- 491 *Pán* — syn boha Hermá je dávný řecký bůh lesů a pastvin, narozený podle pověsti na hoře Kylléné v Arkadii. Rád se věnoval hře na píšťalu. Jeho nejmilejšími společníci byly horské nymfy, které při jeho hře provozovaly své tance. Později začal být Pán pokládán za člena Dionýsovy družiny, v níž měl vlastní průvodce Pánisky (= mladší Pány)
- 491 *krok taneční... z Nýsy, Knóssu* — obyvatelé obou těchto měst prováděli rádi veselé tance k počtě boha Dionýsa a Pána
- 492 *dělský Apollón* — Apollónovým rodištěm byl ostrov Délos
- 492 *Íkarské moře* — nazvané tak po Íkarovi, který podle báje do něho spadl, když za pomoci zhotovených křídel letěl s otcem Daidalem z ostrova Kréty
- 492 *Arés sňal mi z očí hoře veliké* — bůh, který utrpení seslal, mohl je zase odvrátit
- 495 *Ó ženo..., pojď ven* — Tekméssa na Aiantův příkaz byla ve stanu
- 497 *Kov vražedný* — tj. Aiantův meč, zaražený do země
- 497 *veškerého vojska nijak nešetíte* — Aiás svolává kletbu na celé vojsko, které se ho podle jeho mínění mělo zastat proti nespravedlivému rozhodnutí soudu
- 498 *tě pozdravím i tam* — v podsvětí
- 499 *kdo z bohů na Olympu* — sbor tu má na mysli horu v Mýsii, kde sídlily horské nymfy Oready a Dryady
- 499 *z božstva řek* — tj. říční nymfy Najády
- 503 *muž, jenž mnoho zkusil* — míněno ironicky
- 503 *k vůli bohům zemřel* — aby je usmířil za své provinění
- 506 *jím vyhnán z vlasti uprchnu* — Teukros zde předvídá to, co se pak podle pověsti skutečně stalo. Telamón jej vypudil z vlasti a Teukros odplul na Kypros
- 506 *smýkal jím..., až byl bezduchý* — básník se zde odchyluje od Homéra, podle něhož byla k vozu připoutána řemeny (nikoli pásem) Hektórova mrtvoly
- 510 *on přísahu chtěl splnit* — podle pozdější pověsti (Homér se o ní nezmiňuje) zavázali se všichni nápadníci krásné Heleny jejímu otci Tyndareovi přísahou, že v případě potřeby přispějí na pomoc tomu, kdo ji dostane za manželku
- 510 *ten střelec* — lukostřelci byli v hérojské době ctěni a váženi. Teprve později se dostali v opovržení, zvláště u Athéňanů, neboť se tak nazývali strážci veřejného pořádku, pocházející většinou z barbarských kmenů; básník se zde tedy dopouští anachronismu, užívá-li tohoto názvu v hanlivém smyslu

- 510 *vrah můj* — Meneláos nazývá Aianta vrahem pro jeho úmysl, i když se mu nezdařil
- 511 *jeho šidils o hlasy* — při hlasování o Achilleovu zbroj
- 513 *ten poklad prosebný* — Teukros, aby zabránil po dobu své nepřítomnosti zneuctění mrtvoly, přikazuje Eurysakovi, aby jako prosebník klečel u otcovy mrtvoly, čímž bude pod ochranou Dia. Místo ratolestí, které prosebníci držávali v rukou, má držet jejich ustrížené kadeře. Blíže vysvětluje Teukros symbolický význam tohoto aktu v následujících verších
- 514 *trójský Paris* — syn Priamův, původce trójské války
- 514 *nedal věnce vít* — účastníci veselých slavností si ovjeli věnce kolem hlavy i kolem číši
- 515 *moc božstva děsného* — Hádu
- 515 *břeh Sunia* — Sunion je mys s městem, nejjižnější výběžek Attiky. Plavci, kteří pod ně od východu přijížděli, spatřili zde nejprve v dáli athénskou Akropoli
- 515 *my nejsme vůdci tvými* — Agamemnón tu nadsazuje a to, co Teukros řekl o Meneláovi, vztahuje i na sebe
- 516 *od otroka* — jen ve vášnivém rozčilení mohl Agamemnón nazvat Teukra otrokem, neboť jeho matka Hésioné byla dcerou trójského krále Láomedonta
- 516 *kde nebyl bych i já* — Agamemnón ve snaze zlehčit zásluhy Aiantovy tvrdí, že Aiás konal vše jen s ním a pod jeho vedením
- 516 *sem svobodného muže pošli* — poněvadž Agamemnón nazývá Teukra postupně otrokem, vyzývá jej, chce-li s ním jednat, aby si zjednal za sebe zástupce, jak to přikazoval pozdější attický zákon, který zde básník přenáší do doby hérojské
- 516 *jazyk barbarský* — narážka na to, že Teukrova matka nebyla původu řeckého, nýbrž barbarského, tj. neřeckého
- 517 *los... drobivý, ni hroudu vlhké země* — Teukros zde naráží (anachronisticky) na podvod Dóra Kresfonta. Ten totiž, když jednal se svými bratry o rozdělení Peloponnésu a bylo určeno, že nejúrodnější kraj dostane ten, jehož los zůstane v přílbě jako poslední, hodil prý do osudí hroudu vlhké země; ta se samozřejmě rozpadla a zůstala na dně. To uvádí Teukros k potupě Spartanů a k chvále Aianta, který dal do přílby takový los, který by hned mohl vypadnout
- 517 *Átreus..., zlosyn bezbožný* — Agamemnonův otec Átreus zastihl svou manželku Áeropu u svého bratra Thyesta, a dal ji proto hodit do moře; tři syny Thyestovy zavraždil a předložil otci k jídlu
- 517 *krétské matky* — Agamemnonova matka Áeropé byla dcerou krétského krále Katreá. Teukros to uvádí opovržlivě, neboť Krétané se netěšili dobré pověsti

- 518 *i nás tři pohodíš* — totiž Teukra, Tekméssu a Eurysaka
 518 *pro tvou manželku* — uvedeno chybně, neboť nikoli žena Agamemnonova, nýbrž žena Meneláova Helena byla příčinou trójské války
 522 *ať tam neb zde* — tj. v podsvětí nebo zde na zemi
 523 *zbroj... štítem krytou* — veškerou zbroj, kromě štítu a meče; štít měl zdědit po otci jeho syn a meč, jímž se Aiás zavraždil, musel být hozen do moře nebo být zakopán do země

K SLÍDIČŮM

- 539 *sotva šest dní* — báje dokonce vypráví, že Hermés provedl své šibalství hned prvního dne, kdy se narodil
 546 *nechť vyžene je* — zde končí text originálu. Silénův rozhovor s Apollónem je doplněn podle dohadu. (Sofoklés použil tzv. homérského hymnu č. 3)
 554 *V pradávném chaosu* — Hermova píseň je moderní, ale její motiv není v antické poezii neobvyklý

K ZLOMKŮM

- 573 *než druzí třikrát blaženější* — tj. zasvěcenci do eleusínských mystérií
 580 *Kypřanka* — tj. Afrodíté, podle ostrova Kypru, místa svého mytického narození
 580 *zlatozářný* — tj. Zeus, který v podobě zlatého deště oplodnil Danau
 580 *v peři labutí* — byl oděn Zeus, když se v podobě labutě zmocnil Lédy
 584 *Tanais* — dnešní Volha, hranice mezi Evropou a Asií
 584 *po skythsku* — Skythové, indofránský kmenový svaz v dnešním jižním Rusku
 584 *Palamis* — mořská ryba
 584 *Ten... objevil* — tj. Palamédés
 585 *západ Psa* — tj. Siria
 585 *Což tento neukončil* — tj. Palamédés
 585 *má na ramenou otce* — tj. Anchisa
 585 *k Argu* — tj. k Řekům
 587 *svoji paní* — tj. mořskou bohyni Amfitritu, manželku Poseidónovu
 587 *Ástakova potamka* — tj. Melanippa; mozek měl vrátit život Týdeovi, kterého M. těžce poranil diskem
 588 *Jakási v moři je zem* — samoplodící země hojnosti byla častým námětem řecké fabulistiky
 588 *Dělníci* — příjmení Athény, řec. *Ergané* od *ergon*, dílo

- 589 *ona otočí* — popis sbírání kouzelného kořene
 589 *samičky ptačí nevzpomenou na větry* — větrům byla přisuzována nápomocná síla při oplodnění
 589 *kamení lýdský* — magnet, se kterým se seznámili Řekové v Malé Asii

SEZNAM VLASTNÍCH JMEN

Aby (řec. Abai) — město ve Fókidě ve středním Řecku s chrámem a věštírnou boha Apollóna **Adrastos** (-ta) — argejský král, tehán Polyneikův, vůdce výpravy „sedmi proti Thébám“ **Afródité** (-ty) — bohyně lásky a krásy, nejkrásnější z řeckých bohyň **Agamemnon** (-nona) — syn krále Átreia, mykénský král, vrehní velitel řeckých vojsk v trójské válce, bratr Meneláův, manžel Klytaiméstřin, otec Ífigeneie, Élektry, Chrysothemidy, Oresta Agénór (-ora) — syn boha Poseidóna, foinický král, otec thébského krále Kadma **Achajové** (= Achajci) — všeobecný název pro obyvatele Řecka **Achelóos** (-lóa) — bůh největší řeky v Řecku (dnešní Aspropotamos v Aitólii) **Acherón** (-ntu) — řeka v podsvětí **Achilleus** (-ea) — syn Pélea a mořské bohyně Thetidy, nejslavnější řecký hrdina v trójské válce **Aiás** (Aianta) — syn salamínského krále Telamóna, po Achilleovi nejsilnější a nejstatečnější bojovník před Trójou **Aigeus** (-ea) — athénský král, syn Pandíóna, otec Théseův **Aigisthos** (-tha) — syn Thyestův, bratranec a vrah mykénského krále Agamemnona, milenec jeho manželky Klytaiméstry **Aineiás** (-neia) — syn Anchisa a Afrodítý, trójský hrdina známý z Homéra, praotec Římanů **Aithiopolé** — polomytický národ na okraji antického světa, odtud název Etiopie **Aitólie** — krajina v západní části středního Řecka **Akrisios** (-ia) — král v Argu, otec Danain, zabit svým vnukem Perseem **Aleos** (-ea) — král v Ardadii **Alétés** (-ta) — syn Hérakleův, král v Korintu **Alkméné** (-ny) — manželka Amfitryóna, matka Hérakleova **Alkmeón** (-ona) — vítězný vojevůdce Potomků (Epigonů) v tažení proti Thébám, Zabije z návodů otce svou matku Erifylu jako zrádkyni a je stíhán Líticemi **Amfiaróos** (-ráa) — mytický král argejský, jeden z vůdců výpravy „sedmi proti Thébám“, proslulý věstec **Amfitrité** (-ty) — dcera mořského boha Nérea, manželka Poseidónova **Antigoné** (-ny) — dcera thébského krále Oidipa a jeho manželky a matky Iokasty, sestra Eteoklova, Polyneikova a Isménina **Antilochos** (-cha) — syn pylského krále Nestora, jeden z nejstatečnějších bojovníků v trójské válce **Apollón** (-llóna) — syn Diův a jeho milenky Létý, bůh slunce a světla, ochránce života a pořádku, bůh umění lukostřeleckého, vědeckého, nadšení básnického, hudby a lékařství, bratr Artemidin **Arés** (Area) — syn vládce bohů Dia a jeho manželky Héry, bůh války **Argejci**, **Argejtí** — pův. obyvatelé argolského kraje v severovýchodní části Peloponnésu, později název pro Řeky

vůbec **Argos** (-gu) — město v Argolidě na místě stejnojmenného dnešního města **Artemis** (-idy) — dcera nejvyššího boha Dia a jeho milenky Létý, bohyně lovu, zvěře a přírody, později též bohyně měsíce, symbol panenské čistoty, sestra Apollónova **Asklépios** (-ia) — syn boha Apollóna, slavný lékař a později bůh lékařství **Astakos** (-ka) — otec Melanippa, hrdinný obránce Théb v boji proti Argu **As-tyché** (-chy) — dcera Láomedonta, sestra Priamova, jemuž pošle na pomoc syna Eurypylo **Atalanté** (-ty) — matka Parthenopaia, jednoho z účastníků výpravy „sedmi proti Thébám“ **Athamás** (-anta) — thébský král, otec Frixa a Helly, v jiné verzi spojen s Ínó, kterou žárlivá Hérá krutě pronásleduje **Athéna** (řec. Athéné) — dcera Diova, bohyně moudrosti a vítězně vedené války, ochránčyně práva a spravedlnosti, ochranná bohyně Řeků, zejména Athéňanů **Athény** — hlavní město Attiky **Átreovci** — synové Átreovi, tj. Agamemnon a Meneláos **Átreus** (-ea) — mykénský král, otec Agamemnonův a Meneláův **Aulis** (-idy) — boiotský přístav.

Bakchantky — ctitelky a průvodkyně boha Bakcha, účastnice bujných průvodů a orgií, pořádaných k jeho počtě **Bakchos** (-cha) viz **Dionýsos** **Boreás** (-ea) — bůh severního větru.

Danaé (-ay, zříd. nesklonné) — dcera argejského krále Akrisia, milenka Diova, matka hrdiny Persea **Dardanos** (-na) — praotec Trójánů, zakladatel Dardanie, trójské říše **Daulios** (-idy) — město ve Fókidě, ležící na cestě z Orchomenu do Delf **Déianeira** (-ry) — dcera kalydónského krále Oinea, manželka Hérakleova, matka Hyllova **Delfy** — město ve Fókidě na jižním úpatí Parnásu se slavným chrámem a věštírnou boha Apollóna **Démétér** (-try) — bohyně plodnosti, země a rolnictví; hlavní slavnosti pořádané na její počest byla mystéria v Eleusíně **Diké** (-Diky, zříd. nesklonné) — bohyně spravedlnosti, dcera Diova a Themidina **Diouýsiskos** (-ka) — zdobnělina od Dionýsos, jméno boha Dionýsa v době raného dětství **Dionýsos** (-ýsa) též **Bakchos** — syn nejvyššího boha Dia a jeho milenky Semely, bůh vína a vinařství; narodil se v Thébách **Dirké** — pramen v Thébách **Dódóna** (-ny) — město v Épeiru se slavnou věštírnou.

Élektrá (-try) — dcera mykénského krále Agamemnona a Klytaiméstry, sestra Oresta a Ífigeneie **Erechtheus** (-ea) — athénský král, podle báje syn boha Hefaista a Země **Eriboia** (-e) — manželka Telamónova, matka Aiantova **Erínye** též **Lítice** — bohyně pomsty a kletby, služebnice boha podsvětí Háda a jeho manželky Persefony; byly zobrazovány s pochodněmi v ruce a s hady ve vlasech **Eris** (-idy) — bohyně sváru **Eρός** (-óta) — bůh lásky i sama láska; syn bohyně lásky a krásy Afrodítý a boha války Area **Érigón** dcera rolníka Íkaria, který své druhy seznámil s vínem. Ti v domnění, že je Íkarios

otrávil, ho zavraždí; jeho mrtvolu Érigoné nalezne a oběsí se **Eteoklés** (-klea nebo -kla) — mladší syn thébského krále Oidipa, bratr Polyneikův, Antigonin a Isménin **Eteoklés** (-kla) — syn argejského hrdiny Ífita, jeden z účastníků výpravy „sedmi proti Thébám“ **Euboia** (-ie) — u Sofoklea též Euboiis, ostrov v Egejském moři **Euénos** (-nu) — řeka v Aitolii **Eumenidy** (= „Blahovolné“) — usmířené bohyně pomsty a kletby; viz Erínye **Eurydiké** (-ky) — manželka thébského krále Kreonta **Eurypylos** (-la) — spojenec Trójanů, syn Astyochoy. V trójské válce padne **Eurysakés** (-ka) — syn Aianta a jeho manželky **Tekméssy Eurytos** (-ta) — oichalský král, který naučil Héraklea stříběž z luku, otec Ífitův a Iolin.

Faidra — dcera krétského Mínoa, manželka Théseova. Milovala nevlastního syna Hippolyta **Fanoteus** (-tea) — vládce v jižní Fókidě, bratr krétského vládce Krísa, strýc a nepřítel Krísova syna Strofia **Fíneus** (-ea) — mytický král a věstec v thráckém městě Salmydésu **Foibos** (-ba) (= „Zářivý“) — příjmení boha Apollóna, používané často místo jeho jména **Fókis** (-idy) — krajina ve středním Řecku se známým pohořím Parnásem a městem Delfy **Frygové** — název maloasijského národa, zde označení Trójanů **Fthía** (ie) — rodiště Achilleovo.

Gáia (e) též **Gé** — bohyně země a sama Země, vzniklá po prvopočátečním Chaosu, matka všeho, co na zemi žilo a rostlo.

Hádés (-da) — bůh podsvětí nebo podsvětí samo **Haimón** (-mona) — syn thébského krále Kreonta a jeho manželky Eurydiky, snoubenec Antigony, dcery krále Oidipa **Hekaté** (-ty) — podsvětí bohyně se třemi hlavami a třemi těly, vládkyně nad příšerami a kouzly **Hektór** (-tora) — nejstarší syn trójského krále Priama a jeho manželky Hekaby, vrchní velitel trójských vojsk ve válce s Řeky **Helené** (-ny) — nejhezčí žena světa, manželka Meneláa, její únos Paridem vyvolal trójskou válku **Helenos** (-na) — syn trójského krále Priama, výborný věstec **Hélios** (-lia) — syn Titána Hyperóna a jeho manželky Thie, bůh slunce; jako zářivý bůh se zlatými vlasy a korunou byl zosobněním slunce; **Hérá** (-ry) — dcera Titána Krona a jeho manželky Rheie, sestra a manželka Diova **Héraklés** (-klea nebo -kla) — syn Diův a Amfítryónovy manželky Alkmény, největší hrdina řeckých bájí **Hermés** (-ma) — syn Diův a Maín, posel bohů, pomocník a ochránce chytrých a lstivých lidí, vynálezce lyry **Hippomedón** (-onta) — syn argejského krále Talaa, jeden z vůdců výpravy „sedmi proti Thébám“ **Hipponús** (-noonta) — král v Achaji, otec Periboie, matky Týdea **Hyllos** (-la) — syn hrdiny Héraklea.

Chalkodón (-onta) — král Abantů na ostrově Euboi **Cheirón** (-óna) —

moudrý Kentaur, znalý lékařského umění **Chrýsa** (-sy) — malý ostrov východně od ostrova Lémnu, sídlo nymfy Chrýsy, která stíhala Filoktéta svým hněvem **Chrýsothemis** (-idy) — dcera mykénského krále Agamemnona a Klytaiméstry, sestra Ífigeneie, Élektry, Oresta.

Iakchos (-cha) — syn Dia a Démětry, jiný název boha Bakcha (Dionýsa) **Ída** (řec. Ídē) — vysoké pohoří blízko Tróje **Ífianassa** též **Ífigeneia** — nejstarší dcera mykénského krále Agamemnona; v Aulidě byla otcem obětována Artemidě, která ji však zachránila a učmila ji svou kněžkou **Ífitos** (-ta) — syn oichalského krále Euryta **Ílion** (-lia) — jiné označení města Tróje **Ínachos** (-cha) — říční bůh, nejstarší král Argu. Za sporu Héry a Poseidóna se přiklonil na její stranu a byl za to Poseidónem vysušen **Íó** (Íóny, nebo nesklonné) — dcera říčního boha Ínacha **Iobatés** (-ta) — král v maloasijské Lykii, otec Stheneboie **Iolé** (-ly) — dcera oichalského krále Euryta, sestra Ífitova **Ión** (-óna) — syn Kreúsy a Apollóna. Odložen stane se chrámovým sluhou v Delfách. Po letech opět poznán matkou. Praotec Iónů **Isméné** (-ny) — dcera thébského krále Oidipa, sestra Antigony, Eteoklea a Polyneika **Isménos** (-na) — řeka v Boiótii; pod jejím pramenem se rozkládaly Théby **Itys** (Itya) — syn thráckého krále Térea a jeho manželky Prokny **Ixión** (-ona) — mytický král Lapithů; za pokus násilí na Diově manželce Héře byl svržen Diem do podsvětí a vpleten do kola, které se neustále otáčelo.

Kadmos (-ma) — syn foinického krále Agénora, zakladatel Théb v Boiótii **Kalchás** (-anta) — syn věstce Thestora, slavný věstec Řeků před Trójou, známý z Homéra **Kapaneus** (-ea) — syn hrdiny Hippóna, jeden z vůdců výpravy „sedmi proti Thébám“ **Kédailón** (-óna) — na Naxu sluha a učitel Héfaistův. Název Sofokleova satyrského dramatu **Kéfisos** (-ísa) — řeka západně od Athén, tekoucí směrem k přístavu Peiraieu **Kénaion** (-aia) — mys a předhoří v severozápadní části Euboie **Kentaurové** — divoké mytické bytosti s horní částí těla lidskou a spodní částí koňskou, sídlící v Thessalii **Kerberos** (-ra) — trojhlavý pes strážící vchod do podsvětí, obvykle označovaný jako potomek Týfóna a Echidny, hájné bytosti, půl ženy a půl hada; kolem Kerberovy šíje byli ovinuti hadi a ocas končil dračí hlavou **Kéry** — dcery bohyně Noci; bohyně násilné smrti **Kithairón** (-ónu) — pohoří mezi attickým a megarským krajem **Kletba** — bohyně provázející Lítice **Klytaiméstra** (-y) též **Klytaimnéstra**, manželka a vražedkyně krále Agamemnona, matka Oresta a Élektry **Kolónos** — pahorek u Athén s posvátným hájem Eumenid, pojmenovaný tak podle dávného héra Kolóna **Korint** (řec. Korinthos) — známé obchodní středisko u Korintského zálivu **Kreón** (-onta) — syn Menoikeův, bratr Iokasty, matky a zároveň manželky krále

Oidipa, thébský král Kreúsa (-sy) — dcera Erechthea, choť Xútha, matka Ióna **Krísia** — starobylé město v jižní Fókidě **Kylléné** (-ny) — 1) pohoří v severovýchodní Arkadii, rodiště boha Herma a Pána, 2) horská nymfa, sídlící na tomto pohoří.

Labdakos (-ka) — syn thébského krále Polydóra, vnuk Kadmův, otec Láitův, děd Oidipův **Labdakovci** — potomci krále Labdaka; někdy též název pro thébský panovnický rod **Láertés** (-ta) — otec hrdiny Odyssea **Láios** (-ia) — thébský král, syn Labdakův, otec Oidipův, manžel Iokastin **Lakónky** — obyvatelky Lakónie, v širším smyslu Spartanky **Láokoón** (-ónta) — trójský kněz varující před dřevěným trójským koněm, později mořskými hady uškrcený i se svými syny **Láomedón** (-onta) — otec Priama a Astyochoy, král Tróje **Lárisa** (-sy) — město Pelasgů v severním Řecku, kde byl zabit Akrios nešťastně vrženým diskem svého vnuka Persea **Lémnos** (-nu) — ostrov v severovýchodní části Egejského moře, jihozápadně od Helléspontu; byl sopečného původu, a proto byl zasvěcen Hefaistovi, bohu ohně **Líchás** (-cha) — posel Hérakleův **Lítice** — viz Erinye **Lykomédés** (-da) — král na ostrově Skýru, otec Achilleovy milenky Déidameie **Lykos** (-ka) — syn Pandionův, athénský hērós, praotec Lykiů **Lykúrgos** (-ga) — mytický král Edonů v Thrákii.

Maia (-ie) — dcera Atlantova a Pleiónina, matka boha Herma **Mainady** — ctitelky a průvodkyně boha Bakcha (Dionýsa); v mýtech i kultu splyvaly s Bakchantkami **Megareus** (-ea) — syn Kreonta a Eurydiky; v boji se dobrovolně obětoval za záchranu své vlasti **Memnón** (-nona) — egyptský spojenec Priamův v trójské válce **Meneláos** (-láa) — syn mykénského krále Átreia, bratr Agamemnonův, manžel krásné Heleny, spartský král **Menoikeus** (-kea) — vládce v Thébách, otec Kreontův a Iokastin **Meropé** (-py, zříd. nesklonné) — manželka krále Polyba, který se ujal nalezené Oidipa **Mínós** (-óa) — král v Knósu na Krétě **Múzy** — bohyně umění, dcery Diovy a bohyně paměti Mnémosyny; Řekové si je představovali jako krásné ženy obveselující zpěvy a tanci bohy i sebe; jejich vůdcem byl bůh Apollón **Mykény** — město v západní části argolského kraje, sídlo Agamemnonovo **Myrmidoné** — kmen v severním Řecku, družina Achilleova **Myrtilos** (-la) — vozataj élidského krále Oinomaa **Mýsie** — hornatá a zalesněná země v severozápadní Malé Asii, nazvaná podle praotce Mýsa **Mýsos** (-sa) — obyvatel Mýsie.

Nauplios (-ia) — pro smrt syna Palaméda přivodí ztroskotání Řeků vracejících se od Tróje **Nemessis** (nesklonné) — dcera bohyně Noci, bohyně spravedlivé odplaty; obdarovávala lidi podle zásluh šťastím nebo nešťastím **Neoptolemos** (-ma) — syn hrdiny Achillea a jeho milenky Déidameie **Nessos** (-ssa) — divoký Kentaur, který chtěl unést

Hérakleovu manželku Déianeiru **Nestór** (-ora) — mytický král v Pylu, nejstarší řecký hrdina v trójské válce, vážený pro svou moudrost **Niké** (-ky, zříd. nesklonné) — bohyně vítězství, zobrazovaná s křídly, s vítězným věncem nebo s palmovým listem **Niobé** (-by, zříd. nesklonné) — dcera sipyloského krále Tantara, manželka thébského krále Amfiona; bolestí nad ztrátou svých dětí zkameněla **Nisos** (-sa) — syn Pandionův proměněný v orla **Notos** (-ta) — bůh jižního větru **Nýsa** — hora na Euboií, kde byl podle pověsti vychován Bakchos.

Odysseus (-ea) — syn Láertův, král na ostrově Ithace, považovaný za nejchytřejšího ze všech Řeků před Trójou **Oidipús** (-pa) — syn thébského krále Láia a jeho manželky Iokasty, otec Antigony, Isméný, Polyneika a Eteokla; nevědomky usmrtil svého otce a oženil se s vlastní matkou **Oichalie** — město na ostrově Euboií, sídlo krále Euryta **Oineus** (-ea) — kalydónský král, otec Déianeiry, druhé manželky Hérakleovy **Oinomaos** (-aa) — král v Élidě, otec Hippodameie, pověstný tím, že vyhlásil závody, v nichž vítěznou cenou byla jeho dcera **Oité** nebo **Oita** — pohoří na jižních hranicích Thessalie zasahující až do středního Řecka **Ókeanos** (-na) — Títán, syn Úrana a Gáie, pratok obtékající svět **Olymp** (rec. Olympos) — pohoří mezi Thessalií a Makedonií, sídlo řeckých bohů **Omfalé** (-ly, zříd. nesklonné) — lýdská královna, které musel Héraklés sloužit z rozkazu svého otce Dia **Orestés** (-ta) — syn mykénského krále Agamemnona a jeho manželky Klytáiméstry, bratr Élektry a Chrysothemidy, pozdější král v Mykénách a ve Spartě.

Paián (-na) — česky Hojitel, Spasitel, je časté příjmení Apollóna jako boha lékařství **Paktolós** (-la) — zlatonosná řeka v Lýdii, protékající Sardami **Palamédés** (-da) — ukamenovaný Achajií poté, co ho Odysseus u Tróje křivě obvinil. Vynálezce a objevitel, syn Naupliův **Pallas** (-ady) — příjmení bohyně Athény, jehož vznik a význam není dosud jednoznačně vysvětlen **Pallas** (-anta) — syn Pandionův, proč je zde nazýván otcem Gigantů, není jasné. Praotec Pallantovců, slavného athénského rodu **Pán** — syn nymfy Dryopy a boha Herma (nebo Dia); bůh lesů, lovců a pastýřů, průvodce boha Dionýsa **Pandión** (-ona) — syn Erichthoniův, král v Athénách **Pandóra** (-ry) — první žena, dcera Úrana a Gáie, jindy zase vytvořená Hefaistem a Athénou. V její zásobnici byla ukryta zla, která se rozprchla mezi lidi poté, kdy Epimétheus přes varování bratra Prométhea odkryl víko **Paris** (-ida) — syn trójského krále Priama; spartskému králi Meneláovi unesl manželku Helenu a stal se tak původcem trójské války **Parnás(s)os** (-s(s)u), Parnas — pohoří ve Fókidě, pod nímž leželo město Delfy; básníky byl pokládán za sídlo Múz **Parthenopaios** (-paia) — syn arkadské bohyně Atalanty, jeden z vůd-

ců výpravy „sedmi proti Thébám“ **Patroklos** (-kla) — syn hrdiny Menoitia, nejmilejší přítel Achilleův **Pelasgové** — předřecké obyvatelstvo **Peirithoos** (-thoa) — mytický král Lapithů, nejlepší přítel Théseův **Peléus** (-ea) — syn Aiakův, otec Achilleův, děd Neoptolemův **Pleurónovka** — tj. Léda, dcera aitólského krále Thestia. Její matka byla dcerou Pleuróna, praotce města Pleurónu v Aitólíi **Peloponnésos** (-ésu) — jižní část Řecka, nazvaná tak podle mytického krále Pelopa **Pelops** (-pa) — syn lýdského krále Tantara, pozdější král v Élidě a dohyvatel Peloponnésu, který byl podle něho pojmenován **Peparéthos** (-thu) — ostrov v Egejském moři **Persefoné** (-ny) — dcera Diova a Démétrína, manželka vládce podsvětí **Háda Pelurón** (-nu) — starobylé město v Aitólíi ve středním Řecku **Poiás** (-nta) — hrdina z dávných řeckých bájí, otec Filoktétův **Polybos** (-ba) — korintský král, který se ujal nalezence Oidipa **Polydóros** (-óra) — mytický thébský král, syn zakladatele Théb Kadma, otec Labdakův **Polyneikés** (-ka) — syn thébského krále Oidipa, bratr Eteoklův, Antigonin a Isménin; přivedl z Argu výpravu „sedmi proti Thébám“ **Poseidón** (-óna) — syn Títána Krona a jeho manželky Rheie, bůh moře a vod, bratr Diův a Hádův **Priamos** (-ma) — poslední trójský král, syn Láomedontův, otec Paridův a Hektorův **Prométhéus** (-ea) — syn Títána Íapeta; podle pověsti přinesl jako první lidem oheň z nebe a byl za trest na Diův rozkaz přikován ke skále na vrchole Kavkazu **Pyladés** (-da) — syn fóckého krále Strofia, bratranec a věrný přítel Agamemnonova syna Oresta.

Rheia (-eie) — bohyně z rodu Títánů, dcera Úrana a Gaie, manželka Kronova, matka Hestie, Démétrý, Dia, Poseidóna, Háda a Héry.

Salamína (řec. Salamis) — ostrov v Sarónském zálivu **Salmóneus** (-ea) — syn Aiolův. Chtěl se Diovi vyrovnat, dokonce metal blesky, byl Diem sražen do podsvětí. Příklad nadměrného vzdoru **Sarpédón** (-ona) — syn Dia a Láodameie, miláček bohů, v trójské válce padl na straně Trójanů **Satyrové** — horští a lesní démoni, prostopášní a nezbední průvodci Dionýsovi; měli lidskou postavu, ale koňské uši, ohon a kopyta **Sellové** (řec. Selloi) — kněží v nejstarší Diově věštně v Dódóně, uvádění již u Homéra **Semelé** (-ly, žid. nesklonné) — dcera thébského krále Kadma a jeho manželky Harmonie; pro svou krásu se stala milenkou Diovou a porodila mu syna Dionýsa **Sfinx** (-ingy) — obluda s ženskou hlavou, lvím tělem a ptáčimi křídly, která sužovala Théby **Sigeion** (-eia) — město a mys v trójské krajině na jihozápad Helléspontu **Silénos** (-na) — vychovatel a průvodce boha Dionýsa; někdy považován za nejstaršího ze Satyrů **Sipylos** (-lu) — pohoří v Malé Asii mezi Frygií a Lýdií **Sisyfos** (-fa) — mytický zakladatel a první král Korintu, proslulý

svou chytrostí a úskočností **Skamandros** (-ru) — řeka v kraji trójském **Skírón** (-óna) — pověstný loupežník přemožený Théseem **Skýros** (-ru) — ostrov uprostřed Egejského moře s hlavním městem stejného jména **Smrt** (řec. Thanatos) — bůh smrti a sama smrt; syn bohyně noci Nykty nebo boha věčné tmy Tartara a země Gaie, bratr boha spánku Hypna **Spánek** (řec. Hypnos) — bůh spánku a sám apánek, syn bohyně Nykty, bratr boha smrti Thanata **Sparta** (řec. Sparté, též Lakedaimón) — hlavní město Lakonie, dnešní Sparty **Spercheios** (-eia) — řeka v Thessalii v severním Řecku **Strofos** (-fia) — fócký král, syn Krísův, synovec a nepřítel Fano-teův, otec Pyladův, pěstoun Orestův **Styx** (-ygu) — řeka v podsvětí **Sunion** (-ia) — mys v jihovýchodní Attice.

Tantalos (-la) — pověstný král v Sipyly (Frygie), syn Diův, přítel bohů, jejichž vševědoucnost chtěl vyzkoušet (různé varianty). Za to byl potrestán v podsvětí a jeho rod byl stíhán kletbou — Pelops, Átreus, Thyestés, Agamemnón, Orestés **Tartaros** (-ru) — bezedná propast věčné tmy vzniklá z počátečního Chaosu; též zosobněním bůh této propasti **Teiresiás** (-ia) — syn nymfy Charikly, slavný thébský věstec stížený slepotou **Tekméssa** (-ssy) — manželka Aiantova, matka Eurysakova **Telamón** (-óna) — syn aigínského krále Aiaka, král na ostrově Salamíně, otec Aiantův a Teukrův **Télefos** (-fa) — král v Mýsii, brání zemi proti Řekům při výpravě proti Tróji, je zraněn a po osmi letech utrpení je opět vyléčen týmž Achilleovým kopím. Ukáže poté cestu k Tróji **Teletás** (-uta) — otec Aiantovy manželky Tekméssy, blíže neznámý **Téreus** (-ea) — thrácký král, který znásilnil Filomélu, sestru své manželky Prokny **Teukros** (-ra) — syn krále Telamóna a jeho manželky Hésiony, dcery trójského krále Láomedonta, nevlastní bratr Aiantův, lukostřelec v řeckém vojsku před Trójou **Théby** (Théb) — město v Boiótii; mělo od nejstarších dob velký strategický význam **Themis** (-idy) — dcera boha Úrana a Gaie; bohyně práva a pořádku **Thersítés** (-ita) — nejdřežší a nejošklivější řecký voják před Trójou, známý z Homérovy Íliady **Théseus** (-sea) — legendární hrdina athénské obce, syn krále Aigea, v mládí vychovávaný u svého děda v Troizéně **Thyestés** (-a) — bratr Átreův, otec Aigisthův **Tiryns** (-nthu) — významné středisko mykénské kultury v Argolidě **Títánové** — synové, resp. dcery Gaie a Úrana, starší generace bohů v řecké mytologii; původně jich bylo dvanáct, později se k nim počítali i jejich potomci, např. Prométhéus; nejvýznamnější z nich byli Kronos a Rheia, kteří vládli světu **Tráchis** (-iny) — město pod pohořím Oitou ve středním Řecku **Trója** též **Ílion** — hlavní město země trójské v severozápadní části Malé Asie **Triptolemos** (-a) — mytický dárc obilí, učitel sklizně **Tyndareos** (-ea) — vyhnán ze Sparty svým bratrem Hippokoóntem, byl tam opět Hérakleem dosazen **Týdeus** (-ea) — syn kalydónského krále

Oinea, jeden z vůdců výpravy „sedmi proti Thébám“. Týró (-ry) — sestra Salmóneova. Týrána svou nevlastní matkou, byla vysvobozena z útrap svými dvěma syny, které s ní zplodil Poseidón, když na sebe vzal vzhled jejího milovaného říčního boha Enípea.

Zeus (Dia) — syn Titána Krona a jeho manželky Rheie, nejvyšší z olympských bohů, vládce hromu a blesku; bratr a manžel Héřin, bratr Hádův a Poseidónův.

EDIČNÍ POZNÁMKA

Nejstarší ukázky ze Sofokleových dramát (*Filoktetes, Antigona, Aias*) přeložil a uveřejnil František Šir ve svém *Výboru ze spisovatelů řeckých (2. díl, Jičín 1827)*. Po něm následovaly ukázky Josefa Hanačíka, otiskované ve *Výročních zprávách brněnského gymnasia (1857—1859)*; další ukázky přinesli Karel Veselík (*Brno 1880*), Josef Končinský (*Výroční zprávy gymnasia v Hradci Králové 1880, 1882, v Třeboni 1886, 1887, v Německém Brodě 1891*), dále Ladislav Brtnický a Václav Škaloud. Poměrně brzy začaly vycházet úplné překlady jednotlivých dramát. František Šohaj uveřejnil *Antigonu (Praha 1851)* a *Edipa krále (Praha 1856)*, Jindřich Niederle *Elektru (1868)* a *Aianta (1869, 2. vydání 1886)*, Edvard Štolovský *Krále Oidipa (Mladá Boleslav 1885)*. K překladu celého Sofokleova díla se chystal Timothej Hrubý. Se souborným názvem *Tragoedie Sofokleovy vyšel Oidip král, Antigona a Oidip na Kolonu (Praha 1891)*. Zcela přízvučně přeložil Josef Král *Elektru (Praha 1897)* a *Antigonu (1906)*, kterou po úpravě nově vydal Karel Hrdina (*Praha 1930*). Jednota českých filologů chystala vydání všech Sofokleových dramát ve třech svazcích. Vyšel svazek I (1883) a obsahoval *Antigonu od Josefa Krále, Oidipa na Kolonu v překladu Josefa Končinského a Trachiňanky od Petra Durdíka*. Ve II. svazku (1891) byl *Filoktetes v překladu Josefa Krále a Král Oidipus v překladu Josefa Končinského*. III. svazek již nevyšel. Moderně začal Sofoklea překládat teprve Ferdinand Stiebitz. *Král Oidipus a Slídiči* vyšly v Praze 1920, *Antigona 1927, Elektra 1942*; nové vydání (*Král Oidipus, Antigona a Slídiči*) se uskutečnilo v Praze 1942. *Král Oidipus, Antigona a Elektra* vyšly ještě v roce 1970. Dále vyšly překlady *Oidipus vladař* od Jaroslava Pokorného (1963) a *Vla-*

dař Oidipús od Milana Páska (1973). Přehled uvedení Sofoklea na českém jevišti v letech 1899—1974 podává Eva Stehlíková ve Čtení o antice č. 1 (1975). Toto vydání přináší překlad celého dochovaného Sofokleova díla včetně nejpodstatnějších zlomků.

Redakce

OBSAH

PŘEDMLUVA

7

ANTIGONÉ 7

17

ÉLEKTRÁ 7

79

KRÁL OIDIPÚS 4

157

OIDIPÚS NA KOLÓNU 5

235

FILOKTÉTÉS 3

327

TRÁCHÍNANKY 6

401

AIÁS 2

459

SLÍDIČI

525

ZLOMKY

561

Poznámky

591

Seznam vlastních jmen

612

Ediční poznámka

621

*depon. na antice
m. l. alby*

*di. d. d. d.
p. p. p. p.
p. p. p. p.
p. p. p. p.*

*moios ~ sam, osamely
(μoios)*

*kaivos (s. s. p. p. p.)
(s. s. p. p. p.)
s. s. p. p. p.*

Sofoklés, Tragédie. Z komentovaných řeckých originálů Sophoclis tragoediae, vydaných nakladatelstvím Weidmann, Berlín 1891—1909, a The Fragments of Sophocles I—III (ed. A. C. Pearson), vydaných University Press, Cambridge 1917, přeložili Ferdinand Stiebitz (Antigonu, Elektru, Krále Oidipa a Sklídiče), Václav Dědina (Oidipa na Kolónu, Filoktéta, Tráchiňanky a Aianta) a Radislav Hošek (Zlomky). Předmluvu napsal Bořivoj Borecký. Úvody k tragédiím, poznámkami a seznamem vlastních jmen opatřili překladatelé. Recenzoval prof. dr. Radislav Hošek. Obálku, vazbu a grafickou úpravu navrhl Leo Novotný. První souborné vydání. Praha 1975. Vydalo Nakladatelství Svoboda jako svou 3835. publikaci. Odpovědná redaktorka Ilja Hajná. Technická redaktorka Jaroslava Lorenzová. Vytisklo Rudé právo, tiskařské závody, Praha. AA 24,69, VA 26,53. Náklad 31.750. Tematická skupina 13/32. Cena brož. výt. 35,80 Kčs, váz. výt. 41,— Kčs. 73/605-22-8.5

Kčs 41,—